

Recopilación de Actividades

Universidad Mayor de San Simón
Facultad de Humanidades y Ciencias de la Educación
Posgrado
PROEIB Andes

Cochabamba, 2017

AYLLU

Ayllu juk qutu runamanta kachkan, kayñiqpi tukuy yawar masi kanku.

Juk ayllupi tiyan:

Jatun Tata

Jatun Mama

Tata

Mama

Churi

Ususi

Qhari wawa

Warmi wawa

YUPAYKUNA

Ch'usaq

Juk

Iskay

Kimsa

Tawa

Phichqa

Suqta

Qanchis

Pusaq

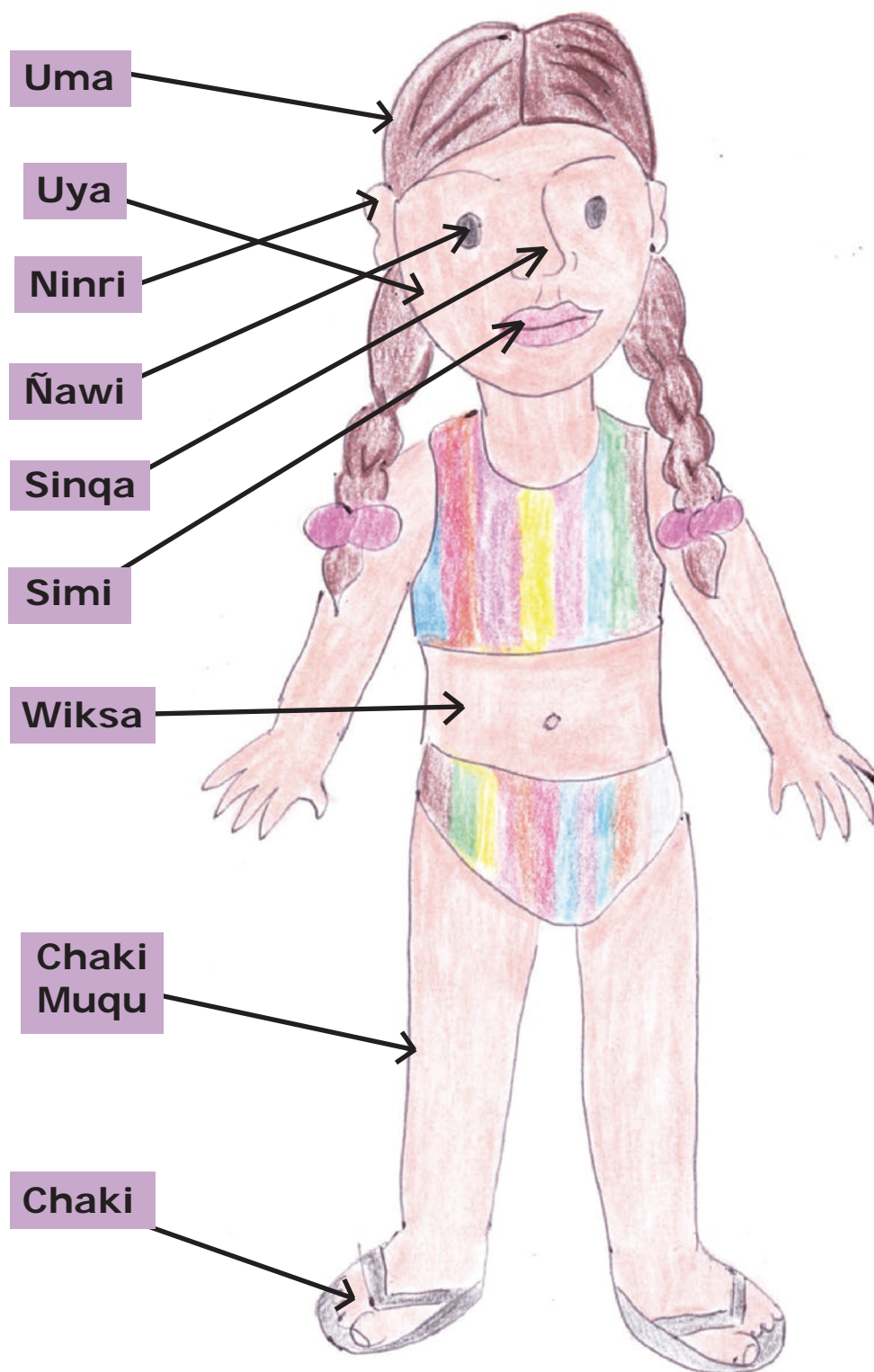

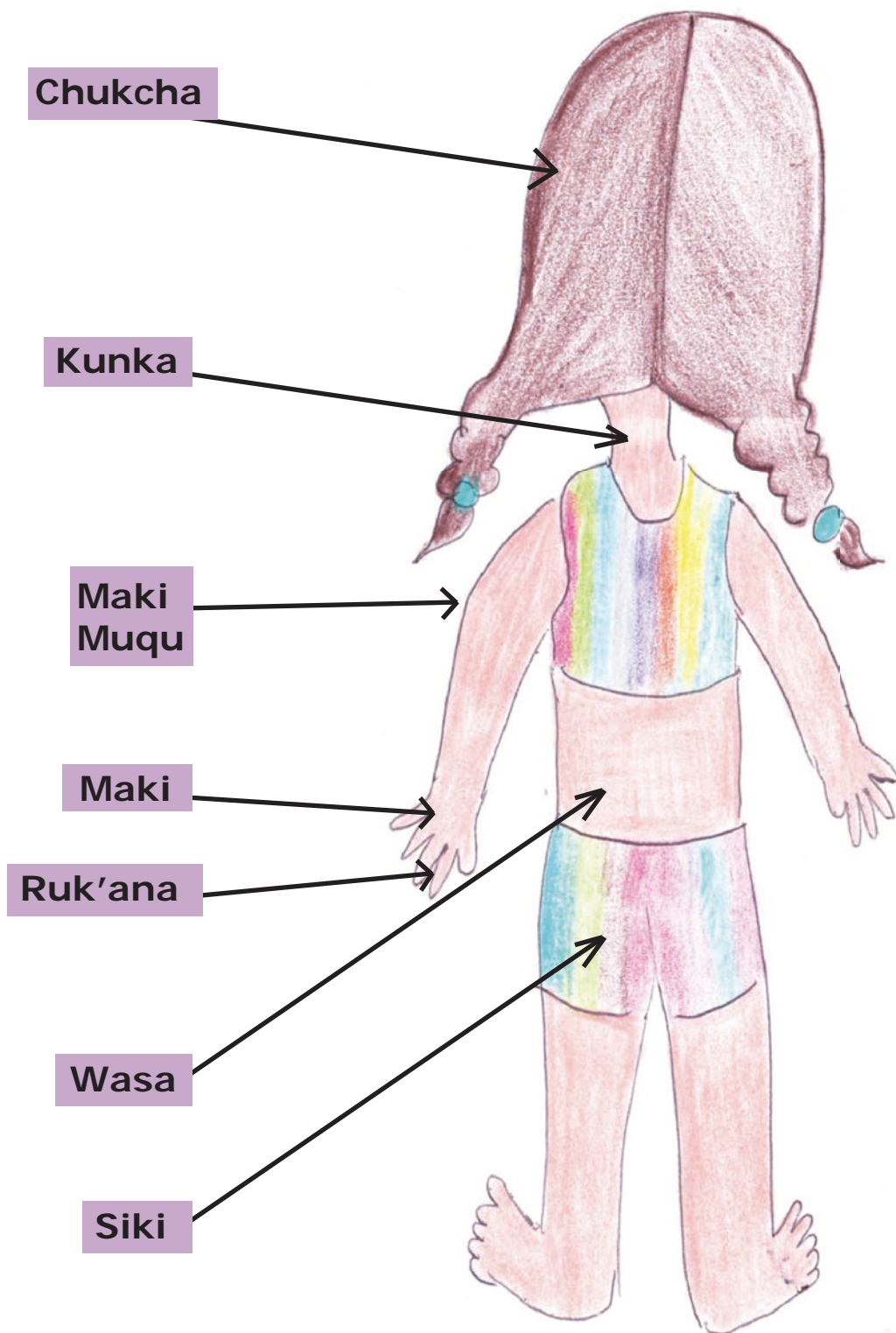
Jisq'un

Chunka

RUNAP UKHUN

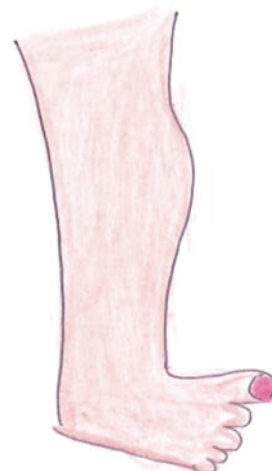
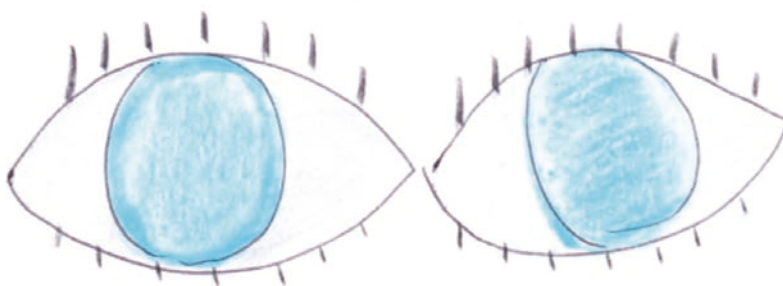

UKHUMANTA TAKIY

Uma, likra, chaki muqu chaki ima.
Uma, likra, chaki muqu, chaki ima.

Ñawi, simi, sinqa, ninri ima
Uma, likra, chaki muqu, chaki ima.

LLIMP'IKUNA

Kawsaykunapi imaymana llimp'ikuna tiyan.

Kay jina:

Puka

Yana

Ch'umpi

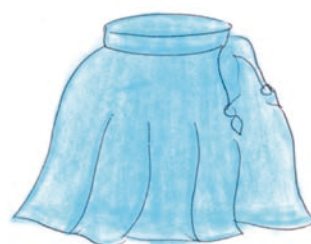
Q'illu

Anqas

Yuraq

Yuraq anqas

Ch'uwa q'umir

Q'umir

Ch'iqchi

Kulli

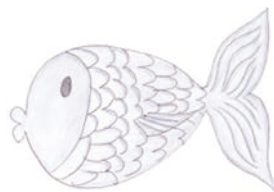
Llawlli

Uqi

IMASMARI KUNA

Yaku ukhupi kawsakuni
uqi llimp'iyuq kani
utqhayllata pillwini
ima sutikuni?

Challwa

Misi

T'ik! T'ik! Chakisitu
Apichusi q'ipisitu
Imataq kanman?

Uwija

Jamp'atu

Mana chakiyuq
Mana makiyuq.
Jallp'a ukhupi tiyakun
Imataq kanman?

Sillwi khuru

MUSUQ SIMIKUNA

1. Imasmari:

Adivinanza.

2. Yaku:

Agua.

3. Uqi:

Gris.

4. Pillwiy:

Nadar.

5. Juk'ucha:

Ratón.

6. Chaki:

Pie.

7. Q'ipi:

Bulto.

8. Q'umir:

Verde.

9. Phinkiy:

Saltar.

10. T'uru:

Barro.

11. Ukhu:

Adentro.

12. Jallp'a:

Tierra.

CHILLWIKUNA ÑINKU

Chillwikuna ñinku chiw, chiw, chiw
Yariqaptin
Chiriptin

Wallpaqa mask'an
Sara, riru ima
Mikhuna qurin
Uqllarin ima.

Rikrakunan ukhunpi
Uqllasqitata
Chillwikuna puñunku
Wak p'unchawkama.

MUSUQ SIMIKUNA

1. Chillwi:

Pollo.

2. Yariqa:

Hambre.

3. Chiri:

Frio.

4. Wallpa:

Gallina.

5. Sara:

Maiz.

6. Riru:

rigo.

7. Uqllay:

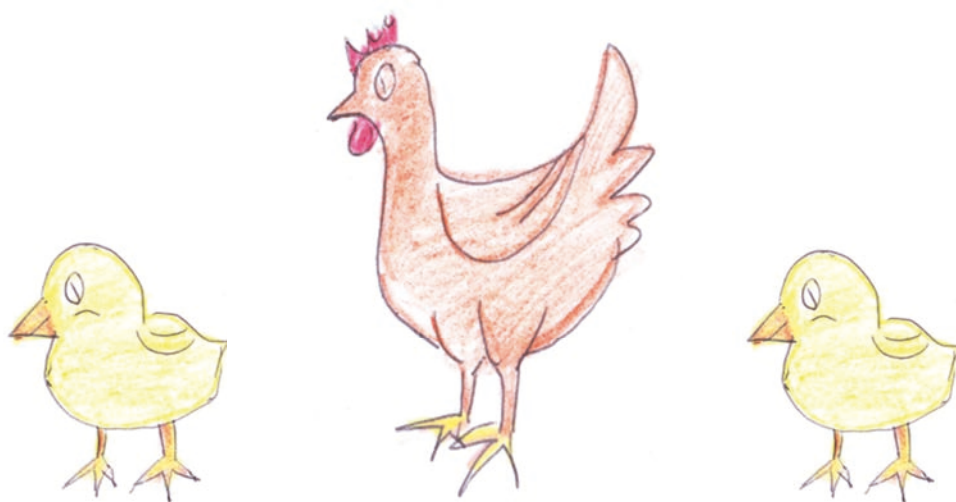
Abrigar.

8. Rikra:

Ala.

9. Sillwi khuru:

Lombriz de tierra.

MAMAYPAQ

MUSUQ SIMIKUNA

1. Machkha:

Cuánto.

2. Kuti:

Vez.

3. Much'ay:

Besar.

4. Ichaqa:

Pero.

5. P'unchaw:

Día.

6. Ch'in:

Silencio.

7. Janaq pacha:

Cielo.

Qam mamay yachanki
Machkhata munakuyki
Achkha kutitaña ñirqayki
Much'akunawanlla.

Ichaqa kunan p'unchaw p'unchawniyki
kachkan
Manaña ch'inlla kasaqchu
¡ Mamay kaymanta janaq pachamankama
munakuyki!

LLULLASAPA MICHIQ YUQALLAMANTA

Juk karu llaqtapi juk michiq yuqalla
tiyakuq kasqa.

Juk p'unchawqa kay lisu
yuqallaqa runakunaman
uwijakunanintawan turidayta
munarqa ñispa: "yanapawaychik,
yanapawaychik!!!! Atuq
uwijakunaniyta apakapusan!!!"
Runakunaqa chayta uyarispaqa
rumpisqanku.

Chayaspataq ni juk atuq
rikusqankuchu chayllapi llullasapa
lluqallaqa asiyanta
wañurichkaqaña. Chayta
runakunaqa qhawaspataq phiña
tukikapusqanku. Juktawan lisu
lluqallaqa qhapparillasqataq "Atuq,
atuq!!!" ñispa.

Runakunaqa watiqmanta
rumpisqanku. Chayaytawan ni
pitaq tarisqankuchu,
lluqallalla asirikuspa kachkasqa.
Chanta runakunaqa ch'aqwaspa
ch'aqwaspa phiña ripusqankutaq.

Chantarí lluqalla
saykurpariytawan, sach'a urapi
puñukapusqa.

Jukllata be, be, be!!! Ñispa
uwijakunata qhapisqanku,
chayta uyariytawan michiq
lluqallalla phinkispa sayarikusqa.
Sayariytawan juk atuq
uwijakunata apakapuqta rikusqa.
Chayta qhawaspaga, manchay
mancharisqa qhapisqa:
yanapawaychik, yanapawaychik
juk atuq uwijakunayta
apakapusan!!!! Ñispa. Ni pitaq
qhaparinninta uyarisqachu.

Atuqqa tukuy uwijakunanninta apakapusqa. Lluqallaqa llakiymanta waqachkasqa.

MUSUQ SIMIKUNA

- 1. Llulla:**
Mentiroso.
- 2. Michiq:**
Pastor.
- 3. Yuqalla:**
Muchacho.
- 4. Karu:**
Lejos.
- 5. Lisu:**
Travieso.
- 6. Uwija:**
Oveja.
- 7. Atuq:**
Zorro.
- 8. Rumpiy:**
Correr.
- 9. Phiña:**
Enojado.
- 10. Chaqway:**
Discutir.

KAWALLUMANTAWAN ASNUMANTAWAN

Juk runaqa juk kawalluyuq juk asnuyuq kasqa. Juk p'unchaw kimsantinku llaqtaman risqanku.

Kawalluqa asnuman sayk'usqa ñisqa: "kay q'ipiytawan tumpata yanapariway, manaña ñuqa atiniñachu" Kawalluqa juq'ara ruwakuspa mana ni imata ñisqachu.

Chanta kawalluqa pampaman manchay sayk'usqa wikch'ukapusqa, kikinpi wañupusqa.

Chantari runakuna tukuy kawallup q'ipinta qarantin ima asnuman q'ipiykapusqa.

Asnuqa llakisqa ñisqa: Ay Tatay!!! Mana kawalluta yanapaspa kayta ruwachikuni. Kunanqa kawallup qarantin ima q'ipinay tiyan.

Ajinallata llaqtakama asnuqa runawan khuska risqanku.

MUSUQ SIMIKUNA

1. Kawallu:

Caballo.

2. Asnu:

Asno.

3. Runa:

Persona.

4. Llaqta:

Ciudad.

5. Q'ipi:

Bulto.

6. Tumpa:

Poco.

7. Juq'ara:

Sordo.

8. Manchay:

Grave.

PILIMANTAWAN K'ANKAMANTAWAN

Juk pacha juk pili mayu qayllapi pukllachkaqa.
Chayllapi juk k'anca takispa rikhursisqa.

Kay k'ancaqa chakinta mayllayta munasqa,
chaypaq pay mayuman qayllasqa.

K'ancaqa mayupiña
kachkaptin, jukllata yakuqa
wiñarparisqa. K'ancaqa
mancharisqa qhapparisqa:

MUSUQ SIMIKUNA

1. Pili: Pato.
2. K'anca: Gallo.
3. Mayu: Rio.
4. Qaylla: Cerca.
5. Wiñay: Crecer.
6. Yaku: Agua.
7. K'aspi: Palo.
8. P'akiy: Rromper.
9. Urqhuy: Sacar.
10. Sunt'iy: Entrar en el agua.
11. Llawch'iyay: Debilitarse.

*"yanapawaychik,
yanapawaychik...,
yaku
apakapuchkawan!!"*
Ñispa. Piliqa
k'ankata
rikuspa kayta ñisqa:
*"ahhhy Tatay,
imanaymantaqri"*
Kay k'ancaqa
imapaq yakuman
yaykumun mana
sunt'iyta
yachaspaqa?!

Piliqa maychay
mancharisqa juk
k'aspita mask'asqa.
K'aspita tariytawan
k'ankaman
jurqhunanpaq
jap'ichiyta
munachkasqa, ichaqa
k'aspiqa p'akikusqa.

Piliqa k'ankata mana jurqhuyta atispaqa
waqachkasqaña. Chanta pili ñisqa : " ahhh!!
ñuqa pili kani yakuman sunt'isaq" Chantarí
piliqa yakuman yaykuspa, k'ankata
llawch'iyasqa jurqhurparisqa.

Iskaynin yaku jawapi kachaptinkuña tumpata
samarikusqanku. Chanta k'ankaqa piliman
yupaychakusqa. Chaymanta pacha iskayninku
masikuna kanku, ñin.

CH'IKU TUYRUKUNA

Kaykunaqa juk qillqasqa sumaqta jap'ichi-kun. Kaykunaqa kanku: Ch'iku, Samaq ch'iku.

Tapuy sanampa, Ayaw sanampa ima.

CH'IKU (.): Kaymanta kimsa tiyan; Phinkiq ch'ikuq, T'ukuchiq ch'iku, Qhatiq ch'iku ima.

Phinkiq ch'iku: Kayta iskay rimay qututa jukninmanta t'aqarparin.

Tukuchiq ch'iku: Kayta juk rimay qutu tukukapuptin churakun.

Qhatiq ch'iku: Kayqa iskay rimaykunata t'aqachin.

SAMAQ CH'IKU (,): Kayta iskay rimaykunata, simikunata ima t'aqachin.

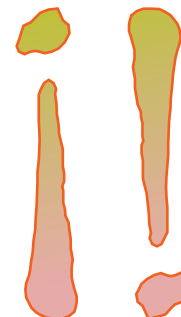
TAPUY SANAMPA (¿?): Kayta imatapis tapurinapaq qillqakun.

AYAW SANAMPA (¡!): kayta imatapis sinchita ñikun chaypi churana.

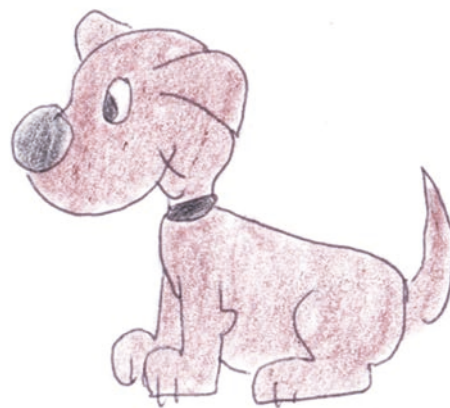
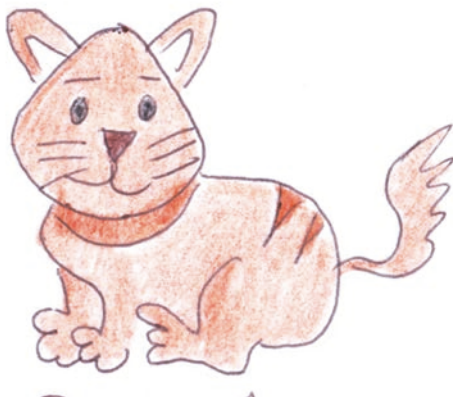

MUSUQ SIMIKUNA

1. **Tuyru**: Signo.
2. **Ch'iku**: Punto.
3. **Phinkiq ch'iku**: Punto aparte.
4. **Tukuchiq ch'iku**: Punto aparte.
5. **Qhatiq ch'iku**: Punto seguido.
6. **Rimay qutu**: Párrafo.
7. **Samay ch'iku**: Coma.
8. **Tapuy ch'iku**: Signo de interrogación.
9. **Ayaw sanampa**: Signo de admiración.

Kay jina:

Juk pacha juk k'acha misi kasqa. Kayqa llaqtaman richkasqa, richkaptintaq juk allquwan tinkukusqa, chayñiqpi parlarisqanku:

Allqu: Imaynalla misi ?

Misi: Imaynalla allqu?

Allqu: Walliqlla, qamri?

Misi: Ñuqapis. Qam, mayman richkanki?

Allqu: Uyyy, wayk'unapaq rantiq richkani: Tumati, siwulla, papa ima. Qamri? Mayman richkanki?

Misi: Kayllapi puriyqachachkani.

Allqu: Ahh... walliq pacha. Kunan ripullasaqña misi.

Misi: Yaw ¡Tinkunakama!

Allqu: ¡Wak kutikama!

JUK MAKITA JURQHUNI

Juk makita jurqhuni, tusurichini.
Wisk'ani, kichani chanta jallch'akapuni.

Wak makita jurqhuni tusurichini
Wisk'ani, kichani chanta jallch'akapuni.

Iskay makita jurqhuni tusurichini
Wisk'ani, kichani chanta jallch'akapuni.

MUSUQ SIMIKUNA

1. **Maki:** Mano.
2. **Jurqhuy:** Sacar.
3. **Tusuy:** Bailar.
4. **Wisk'ay:** Cerrar.
5. **Kichay:** Abrir.
6. **Jallch'ay:** Guardar.

KIMSA MASIMANTA

Juk p'unchaw kimsa masi kasqa ñin: juk allqu, juk llama, juk uwija ima.

MUSUQ SIMIKUNA

1. Masi: Amigo.
2. Llaqta: Ciudad.
3. Awtu apaq: Chofer.
4. Qullqi: Dinero.
5. Puchu: Cambio.
6. Manu: Deuda.
7. Ayqiy: Escapar.

Kaykunaqa juk llaqtaman riyta munachkasqanku, chaypaq juk awtuman wikcharimusqanku. Llaqtaman chayamuchkaqtinña awtu apaq kimsantinman ñisqa: "uywakuna qullqita quwaychikña, laqtaman chayachkaykuña".

Allquqa achkha qullqiyuq kasqa, awtu apayqachaq qullqita jaywaspa mana puchunta kutikapusqachu.

Llamaqa awtu apayqachaq machkha qullqi ñisqanta jaywasqa chayraykutaq mana ni imata kutikapusqachu.

Uwijaqa mana qullqiyuq kasqa, awtu apayqachaq qullqita mañachkaptintaq ayqikapusqa.

Chayrayku allqu sapa awtu purichkaptin puchun qullqinta mañaspa qhipanta purin ñin.

Llamaqa sapa awtu qhawaspa mana ni imata ruwanchu ichaqa mana ni ima manu tiyan ñin. Uwijaqa sapa awtu qhawaspa ayqinpuni ñin.

SAMAY PACHA UNQUCHIQ

Unquchiqqa chay imakunata maypichus runakunaqa tiyakunku ch'ich'ichan kachkan. Kaykuna kimsajina tiyan: Yaku unquchiq, Wayra unquchiq. Pampa unquchiq ima.

Yaku unquchiq

Ch'ich'i yakuwan

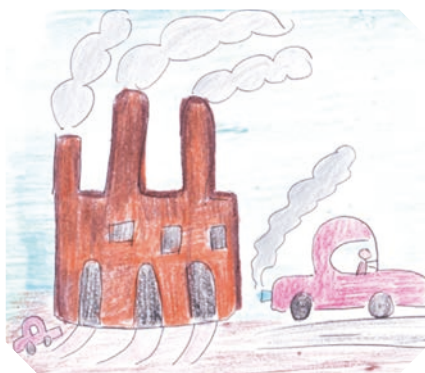

Q'upawa

Wayra unquchiq

Sach'a wañuchispa

Phawrikap, awtup
ima q'usñinwanImatapis
ruphachispa

MUSUQ SIMIKUNA

1. **Unquchiq:**
Contaminación.
2. **Samay Pacha:**
Ambiente.
3. **Ch'ich'i:**
Sucio.
4. **Q'upa:**
Basura.
5. **Phawrika:**
Fábrica.
6. **Q'usñi:**
Humo.
7. **Ruphachiy:**
Quemar.

Wayra unquchiq

Q'upawan

Ch'ich'i yakuwan

Wayra unquchiq

Runata unquchin

Uywata unquchin,
wañuchin ima

Sach'ata ch'akichin

Imataq mana unquchiq kananpaq
ruwana?

1. Ama q'upakunata pampaman, yakuman ima wikch'unachu.
2. Ama ni imata ruphachinachu.
3. Ichus q'upata tiyan, chayta maypichus kanan tiyan , chayñiqpi churana.

1 “C”

AYLLU

Ayllu juk qutu runamanta kachkan, kayñiqpi tukuy yawar masi kanku.

Juk ayllupi tiyan:

Jatun Tata

Jatun Mama

Tata

Mama

Churi

Ususi

Qhari wawa

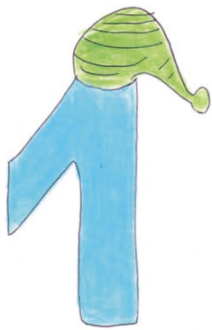

Warmi wawa

YUPAYKUNA

Ch'usaq

Juk

Iskay

Kimsa

Tawa

Phichqa

Suqta

Qanchis

Pusaq

Jisq'un

Chunka

LLIMP'IKUNA

Kawsaykunapi imaymana llimp'ikuna tiyan.

Kay jina:

Puka

Yana

Ch'umpi

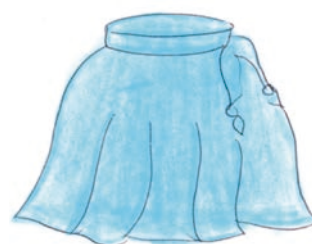
Q'illu

Anqas

Yuraq

Yuraq anqas

Ch'uwa q'umir

Q'umir

Ch'iqchi

Kulli

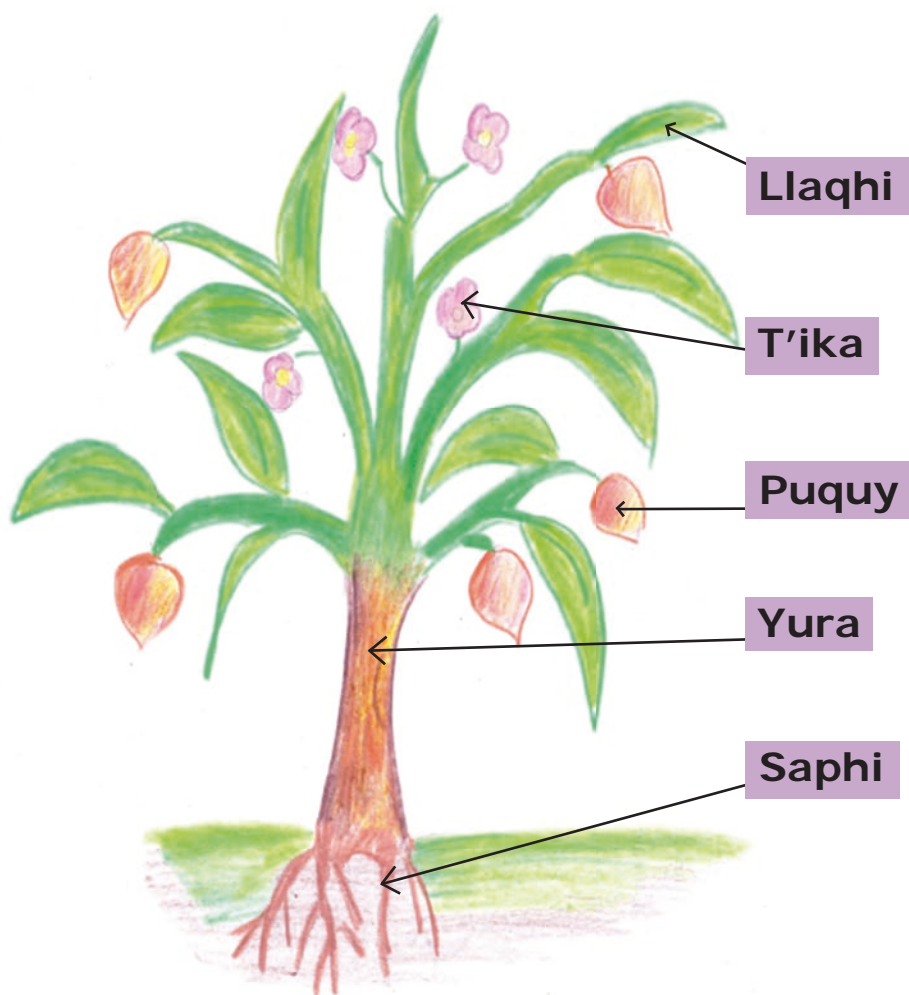

Llawlli

Uqi

QHURAMANTA T'AQANKUNAWAN

MUSUQ SIMIKUNA

1. **Qhura:**
Planta.
2. **T'aqa:**
Parte.
3. **Llamk'ay:**
Función.
4. **Samay:**
Respirar.
5. **Jump'iy:**
Transpirar.
6. **Inti wayllay:**
Fotosíntesis.
7. **Puquy:**
Fruto.
8. **Miray:**
Crecer.
9. **Ch'unqay:**
Absorber.
10. **Muju:**
Semilla.
11. **Wayra:**
Viento.

Imaynataq sapa qhurap t'aqanta llamk'arin:

Llaqhi: Kaymanta qhuraqa samarin, yakuta jump'in, inti wayllayayta ruwarin ima.

T'ika: Kaymanta astawan puquykunata miranku.

Yura: Paymanta llaqhikunata, t'ikakunata puquykunata ima jap'ikunku. Kaymanta imallatapis saphita jallp'amanta ch'unqan, chayqa llaqhikunaman, t'ikakunaman, puquykunaman ima rin.

Puquy: Pay mujuta ukhunpi jallch'an.

Yura: Payqa jallp'amanta mana yurata wayraqa apananpaq jap'ikun. Chantapis yakuta wak imakunatawan ima sumaq yuraman ruwananpaq ch'unqan.

PACHAMAMA KAQKUNATA

Tukuy kaykunaqa pacha mama quwanchik

INTI

Inti tuku
kawsaqqunata
wiñanankupaq,
q'uñichikunankupaq
k'anchayninta qun.

YAKU

Tukuy kawsaqqunaqa kawsanankupaq
yaku kanan tiyan.
Mana yakuyuq tukuy ch'akimanta
wañupunman.

WAYRA

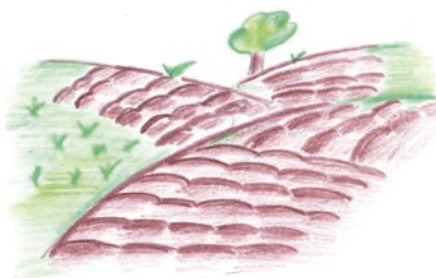

Mana wayra qhawayta atiykuchu, ichaqa
wayraptintaq tukuy uyariyku.
Mana wayrawan runakunaqa wañupunman
mana samayta atisqankurayku.

MUSUQ SIMIKUNA

1. **Inti:**
Sol
2. **Yaku:**
Agua
3. **Wayra:**
Aire
4. **Pampa:**
Suelo
5. **Kawsaq:**
Ser vivo.
6. **Wiñay:**
Crecer.
7. **K'anchay:**
Alumbrar.
8. **Ch'aki:**
Seco.

PAMPA

Pampapi tukuy uywakunaqa,
runakuna purinku.
Chantapis imaymana puquykuna
chaypi tarpukun.

YACHAYKUNA

Wach'iwan chay iskay qutukunata t'inkichiy.

Inti
Pampa
Wayra
Yaku

Chayniqpi tukuy purinchik, chantapis
puquykunata tarpunchik.
Q'uñita quwanchik, chanta t'ikakunaman
wiñakunankupaq yanapan.
Samaypi yanapawanchik, ichaqa mana
qhawayta atisunmanchikchu
Chayta ch'akiwaptinchik upyaykunchik.

MIKHUNAPAQ JAMPINAPAQ IMA QHURAKUNA

Yurakunaqa runakunaman mikhunata kawsanankupaq qurinku, chantapis ima unqunmanta jampinku.

MIKHUNAPAQ YURAKUNA

Mikhunapi mikhukun

MUSUQ SIMIKUNA

1. **Yura:**
Planta.
2. **Mikhuna:**
Alimento
3. **Quy:**
Dar.
4. **Unquy:**
Enfermedad
5. **Jampi:**
Medicina.

Siwulla

Tumati

Papa

Sanawrya

Allwirja

Jawa

Chuclu

Sapallu

JAMPINAPAQ YURAKUNA

Yakupi t'impuchinapaq

Kuka

Anis

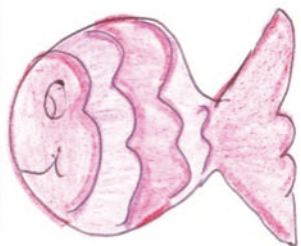
Manzanilla

Kalistu

UYWAKUNA

TULLUYUQ

Chawlla

Allqu

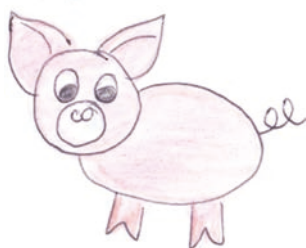
Jamp'atu

Katari

Uritu

Khuchi

Juk'ucha

Waca

Pili

MANA TULLUYUQ

Apanqura

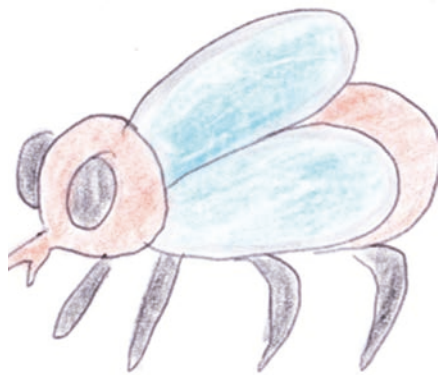
Sillwi Khuru

Yaku Ch'aska

Pusaq Chaki

Ch'uspi

Pachak Chaki
Yaku Uywa

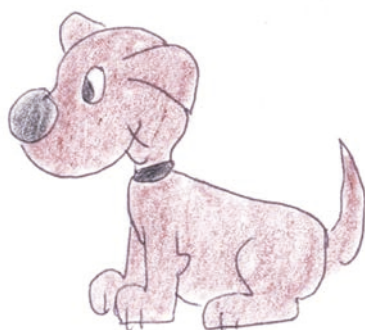

Kusi Kusi

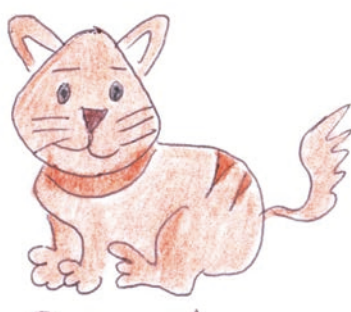
UYWAKUNA RUNAKUNAMAN MANA SUMAQTA KAWSACHIQ

Chay uywakunaqa runakuman unquchin, chantapis mana sumaqta kawsachinchu.

Kay jina:

Allqu

Misi

Allqu misi ima runakunawan sumaq kawsanankupaq jampichinanchik tiyan.

Allqu

Allqu

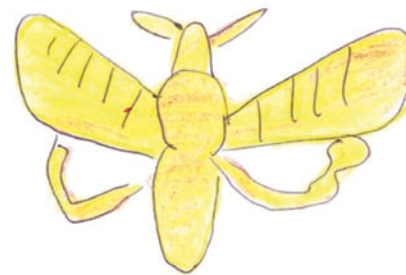
MUSUQ SIMIKUNA

1. **Uywakuna:**
Animales.
2. **Kawsay:**
Vivir.
3. **Unquy:**
Enfermar.
4. **Jampiy:**
Curar.
5. **Yawar:**
Sangre.
6. **Yaykuy:**
Entrar.
7. **Llimphu:**
Limpio.
8. **Waqlliy:**
Dañar.
9. **Ch'ichichay:**
Ensuciar.
10. **Apamuy:**
Traer.
11. **Mikhuna:**
Comida.

Kusi Kusi

Ichus kusi kusi
runaman khaninman,
kayqa unquchinman.

Thuta

Kayqa tukuy imata
waqllirparin.

Juk'ucha

Paykunaqa tukuy imata
khanirparinku chantapis
runap mikhunankunata
ch'ichichan.

Juk'ucha

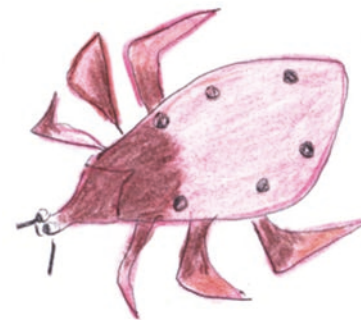
Payqa runap
mikhunakunata
mikhukapun.

Sankudu

Juk'ucha

Juk'ucha

Kaykunaqa imaymana
unquykuna runaman
apamunku.

WASI UYWAKUNA

Kay uywakuna runawan kawsanku. Kaykunaqa kankuman: Mikhunapaq, llamk'achinapaq, wasi qhawanapaq ima

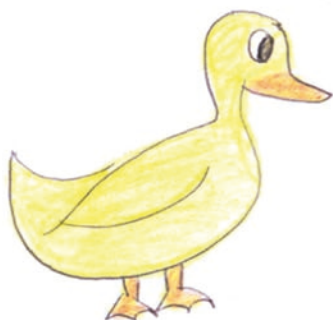
Owija

Karwa

Wuru

Pili

Quwi

K'anka

Waka

Alqu

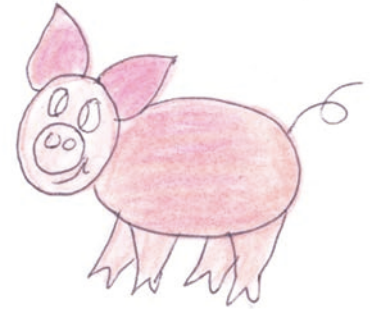
Wicuña

Turu

Wallpa

Khuchi

Kawallu

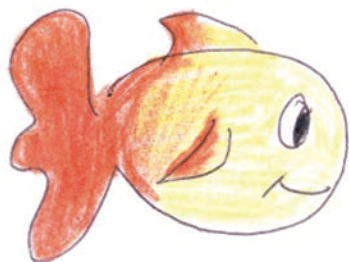
Challwa

Misi

K'ITA UYWAKUNA

Kay uywakuna mana runakunawanchu kawsanku. Paykunalla mikhunata mask'akunku

Challwa

Jukumari

Kusillo

P'isqu

Chini

Atuq

Anas

Jamp'atu

Kuntur

Anka

Uthurunku

Juk'ucha

K'arachupa

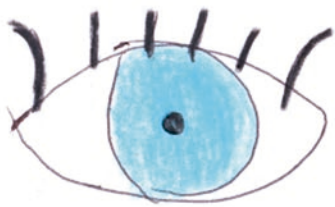

Katari

AMA MUSYAYMANTA QUNQANAPAQ

Musyaykuna kanku : Qhawana, Uyarina, Llamirina, Chhukllina, Mutkhiyna ima. Kaykunarayku tukuy imata riqsinchik.

Qawana

Kayqa ñawikunapi kachkan. Kaykuna imaymana llimp'ikuna, rikch'aykuna ima riqsichin.

Uyarina

Kayqa tukuy imata uyarichin.

Llamirina

Kayqa simipi kachkan chantapis k'arata, misk'ita, k'allkuta, k'allku karkuta, jayata ima riqsichin

Chhukllina

Kayqa qarapi kachkan. Paywan q'uñita, chirita, phusata, qhachqata, nanayta ima riqsichin

Mutkhina

Kayqa tukuy q'apaqkuna riqsichikun.

MUSUQ SIMIKUNA

1. Musyay:

Sentido.

2. **Qhawana:** Vista.

3. **Uyarina:** Oído.

4. **Llamirina:** Gusto.

5. **Chhukllina:** Tacto.

6. **Mutkhina:** Olfato

7. **K'allku karkuta:** Ácido.

8. **K'ara:** Salado.

9. **Misk'i:** Dulce.

10. **K'allku:** Agrio.

11. **Jaya:** Picante.

12. **Q'uñi:** Caliente.

13. **Chiri:** Frío.

14. **Phusa:** Suave.

15. **Qhachqa:**

Áspero

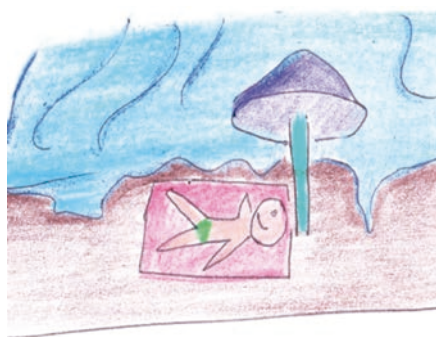
16. **Nanay:** Dolor.

17. **Q'apaq:** Olor.

IMAYNATAQ YAKU TIYAN

Yakuqa mana llimp'iyuqchu, ichaqa kay k'ara, misk'i ima kachkan. Kayqa pachamama runap kawsanankupaq qun. Yakuqa kimsajina tiyan: Unu yaku, Rumillasqa yaku, Mana rikch'ayuq yaku ima.

Unu yaku: Kayqa mama quchakunapi, quchakunapi, mayukunapi, wasipi ima kachkan. Chantapis runap ukhunpi unu yaku tiyan.

Mama quchapi

Quchapi

Mayupi

Wasipi

Runap ukhunpi

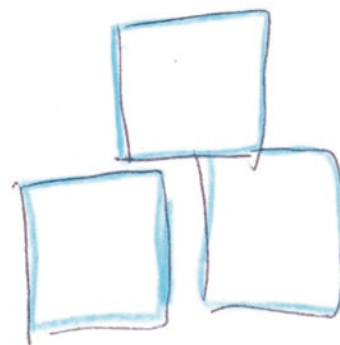
MUSUQ SIMIKUNA

1. **Llimp'i:** Color.
2. **K'ara:** Salado.
3. **Misk'i:** Dulce.
4. **Unu:** Líquido.
5. **Rumillasqa:**
Sólido
6. **Mana rikch'ayuq:**
Gaseoso.
7. **Mama qucha:**
Mar
8. **Qucha:** Lago.
9. **Ukhu:** Cuerpo

Rumillasqa yaku: Kaypi yaku chiriptin qhasayqakapun, chayrayku rumijinalla kachkan. Kayqa pata urqunipipi tiyan, chantapis maypichus anchata chirimun chaypi kachkan. Kaykuna chhullunka, rit'i ima kanman.

Rit'i

Chhullunka

Mana rikch'ayuy yaku: Yaku anchata q'uñichiytawan kayqa chinkarqakapun juk mana rikch'ayuy ruwakuspa. Kayta phuyukuna, yaku wapsi ima kanman.

Phuyu

Yaku watpsi

SAMAY PACHA UNQUCHI Q

Unquchiqqa chay imakunata maypichus runakunaqa tiyakunku ch'ich'ichan kachkan. Kaykuna kimsajina tiyan: Yaku unquchiq, Wayra unquchiq, Pampa unquchiq ima.

Yaku unquchiq

Ch'ich'i yakuwan

Q'upawan

MUSUQ SIMIKUNA

1. **Unquchiq:**
Contaminación.
2. **Samay Pacha:**
Ambiente
3. **Ch'ich'i:**
Sucio.
4. **Q'upa:**
Basura.
5. **Phawrika:**
Fábrica.
6. **Q'usñi:**
Humo.
7. **Ruphachiy:**
Quemar.

Wayra unquchiq

Sach'a wañuchispa

Phawrikap, awtup
ima q'usñinwan

Imatapis
ruphachispa

Pampa unquchiq

Q'upawan

Ch'ich'i yakuwan

Imataq kay unquchiq ruwan?

Runata unquchin

Uywata unquchin,
wañuchin ima

Sach'ata ch'akichin

Imataq mana unquchiq kananpaq ruwana?

1. *Ama q'upakunata pampaman, yakuman ima wikch'unachu.*
2. *Ama ni imata ruphachinachu.*
3. *Ichus q'upata tiyan, chayta maypichus kanan tiyan, chayñi qpi churana.*

2 “B”

PHANI

MUSUQ SIMIKUNA

1. Phani:
Hora.
2. Chinini:
Minuto
3. Ch'ipu:
Segundo

12:00

Chunka iskayniyuq phani.

1:15

Juk phani chunka phichqa chininiyuq

11:30

Chunka jukniyuq phani kimsa chunka chininiyuq.

2:45

Iskay phani tawa phichqa chininiyuq
Chunka phichqa chinini kimsa phanipaq

3:20:05

Kimsa phani iskay chunka chininiyuq
phichqa ch'ipuyuq.

QALLU WATANA

CH'IQI CH'IQI

Juk ch'iqi ch'iqi
Achkha llamk'ayuq
Wasita k'uchunchan
Uramantapacha

✧♡✧♡✧♡✧♡✧♡♡

Juk jump'atucha jamun
P'acha pichanayuq
Kusi kusiwan
Allillanta wicharimunku

MUSUQ SIMIKUNA

1. **Ch'iqi ch'iqi:**
Escarabajo.
2. **Llamk'a:**
Trabajo.
3. **Wasi:**
Casa.
4. **Jamp'atu:**
Sapo.
5. **P'acha pichana:**
Trapo.
6. **Kusi kusi:**
Araña.

KIKINÑIQ, AWQA SIMIKUNA IMA

KIKINÑIQ SIMIKUNA: Wakjinata qillqakun ichaqa kikin yuyayniyuq.

CH'ILA

JUCH'UY

MUSUQ SIMIKUNA

1. **Kikinñi simi:**
Sinónimo
2. **Awqa simi:**
Antónimo.
3. **Yuyay:**
Significado.
4. **Qillqay:**
Escribir.

JUQHARIY

AYSAY

AWQA SIMIKUNA: Wakjinata qillqakun chantapis wak yuyayniyuq.

JATUN

JUCH'UY

YURAQ

YANA

RAKHU

ÑAÑU

CHIRI

Q'UÑI

MILLAY

K'ACHA

MIRACHI YPA RIMAYKUNA

Mirachiyqa iskay rimay tiyapun : mirachiqkuna, mirasqa ima.

MIRACHIQKUNA

Chay yupaykuna mirachiq kanku.

MIRASQA

Machkhamantaq llusqsin.

MIRANA SANAMPA

Kayqa X qillqakun

chantapis " mirachisqa" ñawirikun.

MUSUQ SIMIKUNA

1. **Mirachiy:** Multiplicación, multiplicar.
2. **Mirachiq:** Multiplicador.
3. **Rimay:** Términos.
4. **Mirasqa:** Resultado.
5. **Mirana Sanampa:** Signo

MIRANA
SANAMPA

$$\begin{array}{r} 6 \\ X 8 \\ \hline 48 \end{array}$$

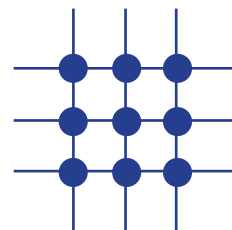
MIRACHIQKUNA

MIRASQA

KAY JINA:

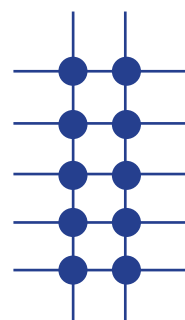
$$\begin{array}{r} 3 \\ X 3 \\ \hline 9 \end{array}$$

kimsa kimsa kutita mirachina
Jisq'unman chayan.

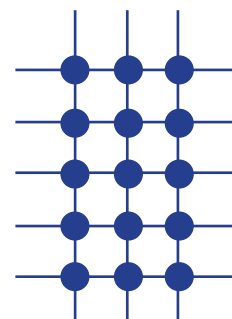
$$\begin{array}{r} 2 \\ \times 5 \\ \hline 10 \end{array}$$

Iskay phichqa kutita
mirachina.
Chunkaman chayan.

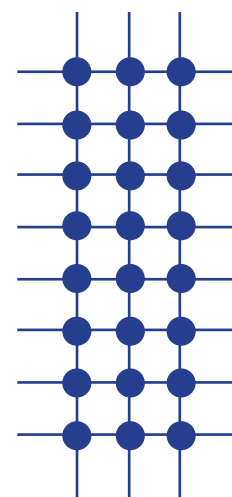
$$\begin{array}{r} 3 \\ \times 5 \\ \hline 15 \end{array}$$

Kimsa phichqa kutita
mirachina.
Chunka phichqaman chayan.

$$\begin{array}{r} 8 \\ \times 3 \\ \hline 24 \end{array}$$

Pusaq kimsa kutita mirachina.
Iskay chunkaman chayan.

RAK'IYPA RIMAYKUNA

Rak'iyqa qutukunapi rak'iy kachkan ñiyta munan.

$$\begin{array}{r|l} \text{RAK'IQCHIKUQ} \leftarrow 12 & 6 \rightarrow \text{RAK'IQ} \\ \text{RAK'IY PUCHUQ} \leftarrow 0 & 2 \rightarrow \text{RAK'ISQA} \end{array}$$

MUSUQ SIMIKUNA

1. Rak'iy: División.
2. Rakiqchikuq: Dividendo.
3. Rak'iq: Divisor.
4. Rak'iq puchuq: Resto.
5. Rak'isqa: Cociente.
6. Qutu: Grupo.

RAK'IQCHIKUQ

Chay yupay maychus rak'ikunan kachkan.

RAK'IQ

Chay yupay maytaq rak'in.

RAK'ISQA

Machkhaman llusqsin.

RAK'IY PUCHUQ

Imatachus rak'iymenta puchun

$$\begin{array}{r|l} 6 & 2 \\ 0 & 3 \end{array}$$

Suqta iskayman rak'isqa kimsata qun

SINCHI KHUCHIMANTA

Rak'iyqa qutukunapi rak'iy kachkan ñiyta munan.

MUSUQ SIMIKUNA

1. **Sinchi:**
Valiente.
2. **Khuchi:**
Chancho.
3. **Uywa:**
Animal.
4. **Allqu:**
Perro.
5. **Phiña:**
Enojado.
6. **Pukllay:**
Jugar.
7. **Uwija:**
Oveja.
8. **Ayqiy:**
Escapar.

Juk pacha juk juch'uy khuchi kasqa, pay Phinky sutikusqa. Kay uywaqa achkha uywakunawan khuska tiyakuq kasqa: Wakakunawan, kawallukunawan, uwijakunawan, wallpakunawan, pilikunawan, juk allquwan ima. Juk kuti kay khuchiqa allquman uwijakunawan anchata pukllaspa phiñachisqa. Chayraykutaq, payqa khuchiman ama astawan ajinata pukllananpaq rimasqa. Khuchiqa uyarispaqa manaña pukllasqañachu, ichaqa ch'isipi jayk'aq allqu puñusqa kachkaptin kay khuchicha uwijakunawan watiqmanta pukllamuq kasqa. Juk ch'isipi khuchi pukllachkaptin juk atuq chayñiqpi rikhurusqa. Khuchi uwijakunaman chayta qhawaspa ayqinankupaq qhaparisqa. Allqu uwijakuna ayqisqanta uyarispa rikch'arikusqa chanta atuqta mancharichiq risqa.

RUNA T'UKUCHI NAPAQ

Kay allikayjina kawsayjina ima kanman. Chantapis runaman sumaq imatapis ruwananpaq t'ukuchin.

Ama q'ayapaq saqiychu, kunan ruwanaykita.

Ichus imatapis ruwanayki kanman, mana q'ayapaq saqiychu kunan p'unchaw tukuyta atinki.

Tarpusqayta juqharinki

Walliq ñan riqtiyki allinta risunqa.

Millay p'unchawpi allinllata kana.

Ichus imapillapis mana sumaqtachu richkasunkiman mana ajinata saqirparinachu, aswan kallpayuq ruwanayki tiyan.

Saqra qhura ni jayk'aq wañunchu.

Saqraqa maypillapis kananpuni tiyan.

Qurisqa wurrup kirunta ama qhawanachu.

Pichus imatapis qurisunkichayqa mana ni imata mañaspa mana chayta millayta qhawanachu.

MUSUQ SIMIKUNA

1. **Runa t'ukuchinapaq:** Refranes.
2. **Allikay:** Moral.
3. **Kawsay:** Cultura.
4. **Tuk'uy:** Pensar.
5. **Q'aya:** Mañana.
6. **Saqiy:** Dejar.
7. **Tarpuy:** Sembrar.
8. **Juqhariy:** Recoger.
9. **Ñan:** Camino.
10. **Millay:** Mal.
11. **Kallpa:** Fuerza.
12. **Saqra:** Malo(a).

LLASA TUPUKUNA

Kayta imatapis kachun machkha llasayuq kasqanta riqsichin. Llasa tupukunapaq waranqa aqnuwan ruwanayku tiyan.

Waranqa aqnuqa "WA" pi juchuyyachikun. Aqnuqa "A" pi.

1kg = 1000 g
1wa = 1000 a

MUSUQ SIMIKUNA

1. **Llasa:**
Peso, pesado.
2. **Ima:**
Objeto.
3. **Aqnu:**
Gramo.

1 kg = 1 wa
Juk waranqa aqnu jak'uta

Tiyan astawan juch'uy llasa tupukuna. Kaykuna kanku: Khuska waranqa aqnu, khuska khuskanmanta waranqa aqnu ima

$\frac{1}{2}$ kg = $\frac{1}{2}$ wa
Khuska waranqa
aqnu
waka aychata

$\frac{1}{4}$ kg = $\frac{1}{4}$ wa
Khuska khuskanmanta waranqa
aqnu wallpa aychata

QANCHIS KARWAMANTA

Juk pacha juk wasipi karwakuna tiyakuq kasqanku: Juk mama karwa qanchis uña karwayuq ima. Juk punchaw mama karwaqa rantiq risqa, rinanpaq uñakunanman, ñisqa: "Mana ni pitaq punkuta kichawankichikchu kutimunaykama. Uyarichkawankichik icharí?" Uña karwakunaqa ñisqanku: " yaw mamay!!". Mama kawra llusimuchkaptintaq sach'a qhipanpi juk atuq qhawasasqa.

Atuq manchay kusion wasiman qayllaymusqa, chaypitaq qanchis uña karwakuna rikuptintaq ñisqa: "Mmmm.. chay k'acha karwakunari mikhurikuymán". Chanta atuqqa wasiman yaykunanpaq punkuta takasqa, ñispa: "Wawakuna... kichamuwaychik chamuniña". Chayta uyarispaqa uña karwakuna mancharikusqanku, chanta ñisqanku: "Mana mamayniykuchu kanki, mana qam ajinata

parlankichu. Chayta uyarispa atuqqa runtu mikhuq risqa parlanninta mama karwajina kananpaq. Atuq runtuta mikhuytawan watiqmanta wasiman risqa.

Chayamuptintaq ñisqa: "Wawakuna punkuta kichaychik chamuniña". Karwakunaqa kutichisqanku: "Manapuni kichasqaykuchu, sichus mamayku kanki chakiykita qhawachiwayku". Atuqqa yana chakinta karwakunaman qhawachisqa. Chayta karwakuna qhawaspaga mancharisqa ñisqanku: "Ichari? Mana mamaykuchu kanki, mamayku yuraq chakiyuq mana yanayuqchu".

Atuqqa jak'uta chakinman churananpaq phiña rantiq risqa. Chakinta yuraqyachiytawan juktawan wasiman risqa. Chayllap ñisqa: "Karakuna kichariwaychik". Wawakunaqa ñisqanku: "Chakiykita qhawachiwayku". Atuqqa yuraq chakinta qhawachisqa. Uñakunaqa chayta qhawaspa tumpata t'ukusqanku, chanta punkuta kichasqanku. Atuqqa utqhayllata punku kichasqa kachkaptinña yaykusqa. Suqta uña karwatapuni mikhukapusqa, chanta ripusqa.

Mama karwa chayamuptintaq mancharisqa ñisqa: "Ahhh... maypitaq wawakunayri?". Puñuna uramanta juk uña karwita llusqsimuspa ñisqa: "Mamay, mamay ... atuq wak uña karwakunata jamuspa mikhukapun". Mama karwaqa manchay phiñasqa atuqta mask'amuq risqa. Atuqqa juk s'acha urapi puñuchkasqa, chayta mama karwa rikuspa atuqta kunkanmanta jap'isqa, chanta wawakunanta wiksanta kicharista jurqhurparisqa. Atuqta saqirpariytawan tukuy karwakuna wasinkuman kuisqa rispusinganku.

MUSUQ SIMIKUNA

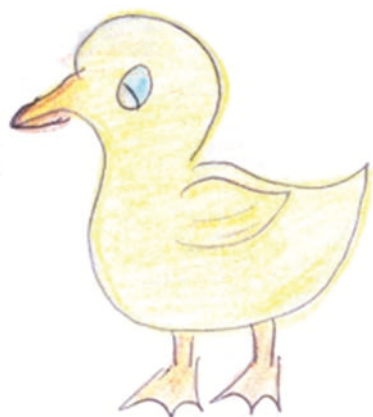
- 1. Kawra:** Cabra.
- 2. Uña:** Cria.
- 3. Sach'a:** Árbol.
- 4. Atuq:** Zorro.
- 5. Yana:** Negro.
- 6. Yuraq:** Blanco.
- 7. Wasi:** Casa.
- 8. Phiña:** Enojado.
- 9. Kunka:** Cuello.

CHUPANTAN SARUNI

MUSUQ SIMIKUNA

1. **Chupa:** Cola
2. **Saruy:** Pisar
3. **Allqu:** Perro
4. **Misi:** Gato
5. **Khuchi:**
Chancho
6. **Waka:** Vaca
7. **Pili:** Pato
8. **Nanachiy:**
Hacer doler
9. **Phiña:** Enojado

Boby allqu phiñarikun, chupanta saruytawan nanachini.

Wau, wau, wau, wau, wau, wau chupanta saruytawan nanachini.

Felix misi phiñarikun, chupanta saruytawan nanachini.

Mau, mau, mau, mau, mau, mau chupanta saruytawan nanachini.

Flora waca phiñarikun, chupanta saruytawan nanachini.

Mu, mu, mu, mu, mu, mu chupanta saruytawan nanachini.

Lucas pili phiñarikun, chupanta saruytawan nanachini.

Kua, kua, kua, kua, kua, kua chupanta saruytawan nanachini

Pancho khuchi phiñarikun, chupanta saruytawan nanachini

Ok, ok, ok, ok, ok, ok chupanta saruytawan nanachini

JUK MAKITA JURQHUNI

Juk makita jurqhuni, tusurichini.
Wisk'ani, kichani chanta jallch'akapuni.

Wak makita jurqhuni tusurichini
Wisk'ani, kichani chanta jallch'akapuni.

Iskay makita jurqhuni tusurichini
Wisk'ani, kichani chanta jallch'akapuni.

MUSUQ SIMIKUNA

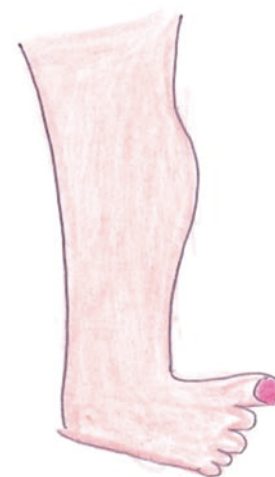
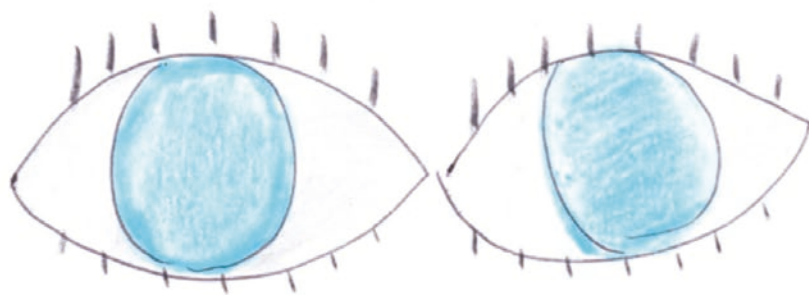
1. **Maki:** Mano.
2. **Jurqhuy:** Sacar.
3. **Tusuy:** Bailar.
4. **Wisk'ay:** Cerrar.
5. **Kichay:** Abrir.
6. **Jallch'ay:** Guardar.

UKHUMANTA TAKIY

Uma, likra, chaki muqu chaki ima.
Uma, likra, chaki muqu, chaki ima.

Ñawi, simi, sinqa, ninri ima
Uma, likra, chaki muqu, chaki ima.

SUNI TUPUKUNA

Suni tupukunaqa machkha sunita jatunta juk imata tupun riqsichiwanichik.

Thatkina chiqan siqina ima imakunatapis tupunapaq yanapan.

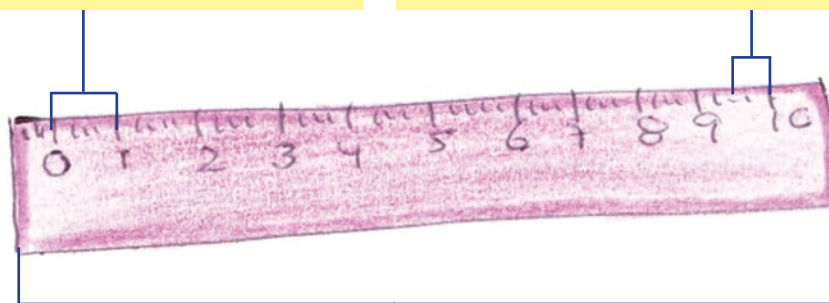

MUSUQ SIMIKUNA

1. **Suni:**
Medida
2. **Tupu:**
Longitud, largo.
3. **Thatkina:**
Metro para medir.
4. **Thatki:**
Metro
5. **Chiqan siqina:**
Regla

Chunkacha thatki (Chth)

Chunkacha thatki (Chth)

Chunkacha thatki (Chth)

SAMAY PACHA UNQUCHIQ

Unquchiqqa chay imakunata maypichus runakunaqa tiyakunku ch'ich'ichan kachkan. Kaykuna kimsajina tiyan: Yaku unquchiq, Wayra unquchiq. Pampa unquchiq ima.

Yaku unquchiq

Ch'ich'i yakuwan

Q'upawa

MUSUQ SIMIKUNA

1. **Unquchiq:**
Contaminación.
2. **Samay Pacha:**
Ambiente.
3. **Ch'ich'i:**
Sucio.
4. **Q'upa:**
Basura.
5. **Phawrika:**
Fábrica.
6. **Q'usñi:**
Humo.
7. **Ruphachiy:**
Quemar.

Wayra unquchiq

Sach'a wañuchispa

Phawrikap, awtup
ima q'usñinwanImatapis
ruphachispa

Wayra unquchiq

Q'upawan

Ch'ich'i yakuwan

Wayra unquchiq

Runata unquchin

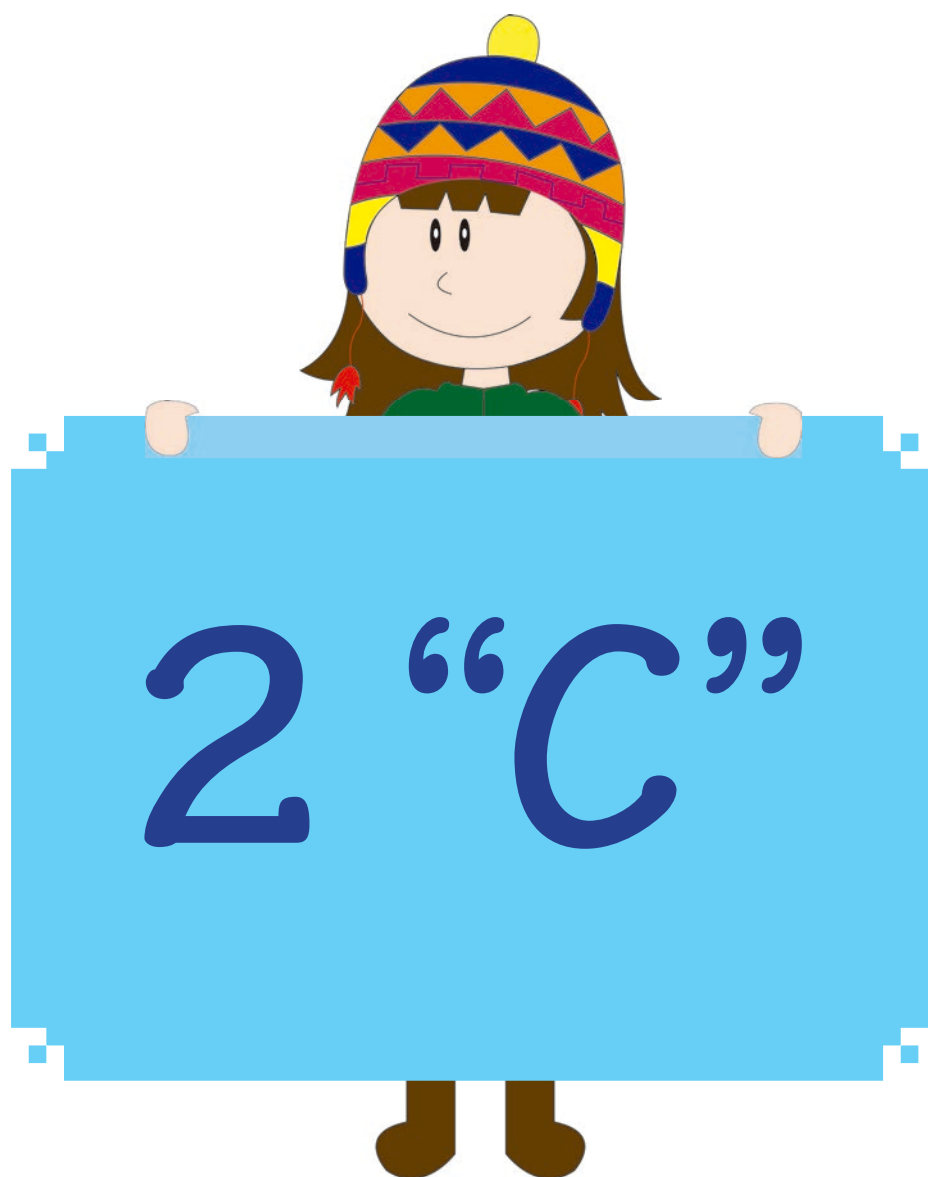
Uywata unquchin,
wañuchin ima

Sach'ata ch'akichin

Imataq mana
unquchiq
kananpaq ruwana?

1. Ama q'upakunata pampaman, yakuman ima wikch'unachu.
2. Ama ni imata ruphachinachu.
3. Ichus q'upata tiyan, chayta maypichus kanan tiyan , chayñiqpi churana.

PACHAMAMA

Pachamama

Munayniykiwan qhawawanki
Imatachus munani qam quwanki
Wañunaykama qanwan kasaq.

Sach'a jina kutimusaq
Qampaq qampaq kasaq
Pachamama
Qampata kaspas Kusirisqa
kachkani.

Qampaq t'ikarisaq imaymana
Llimp'iyuq
Chanta tukuy munayniyta
qusqayki
Wayraykita misk'ita q'aparichisaq
Pachamama qampata
wañunaykama kasaq.

Pachamama pachamama
Waqay Munayniyta uyariy
Kawsachkapti yaraq
Ñuqaypataq kanki
wañunaykama.

MUSUQ SIMIKUNA

1. Munay:

Querer, amar

2. Kutiy:

Volver

3. Llimp'i:

Color, pintura

4. Wayra:

Viento

5. Misk'i:

Dulce

6. Waqay:

Llorar

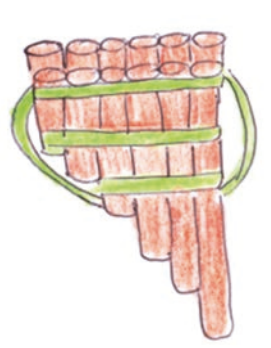
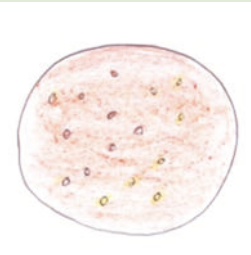

SIMIKIKUNA

Simikiqa uyaywakunawan, upayarikunawan ruwasqa kachkan, chantapis jukllapi parlaspa ñikun.

MUSUQ SIMIKUNA

1. **Simiki:**
Sílabas
2. **Uyaywa:**
Vocal
3. **Upayari:**
Consonate
4. **Pillpintu:**
Mariposa

Juk simiki	Iskay simiki	Kimsa simiki	Tawa simiki
Juk	Wasi	Awtucha	Antaracha
			
	Tanta	Puñuna	
			

Simikiipi simikunata t'aqana:

Qam

Chupa

Yachachiq

Jamp'atu

Allqu

Misi

Ch'unch'ula

Pillpintucha

WIPHALAP P'UNCHAW

Qanchis chunka Chakra yapuy killapi

Juk kaq wiphala chunka qanchis chakra yapuy killapi waranqa pusaq pachak iskay chunka pichqayuq watapi ruwakun.

Iskay kaq wiphala iskay chunka chakra qunakuy killapi waranqa pusaq pachak iskay chunka suqtayuq watapi ruwakun.

Juk kamayñiqpi imatachus wak jinata wiphalata chay chunka qanchispi chakra yapuy killapi waranqa pusaq pachak iskay chunka phichqayuq watapi ruwarqanku riqsichikun.

Boliviap pullqanqa, wiphala ima sapa kuti wakkunata chay ña kaqtiptaq wak jinata churapuspa tukuchisqanku. Kunan wiphala chay phichqa aya mark'ay killapi waranqa pusaq pachak phichqa jukniyuq watapi jatun kamachiq Manuel Isidoro Belzu mana astawan imakunatawan churanankupaq nitaq qhichunankupaq chayllataña qhipachichisqa. Pullqanqa chunka qanchis suqta chunka kimsayuq ch'usa kamachiqpi jatun kamachiq Carlos Mesa qhipachimusqa.

MUSUQ SIMIKUNA

1. Wiphala:

Bandera

2. P'unchaw: Día

3. Chakra yapuy

kill: Agosto

4. Wata: Año

5. Chakra

qunakuy kill:

Julio

6. Riqsichiy:

Dar a conocer

7. Pullqanqa:

Escudo

8. Aya marq'a

kill: Noviembre

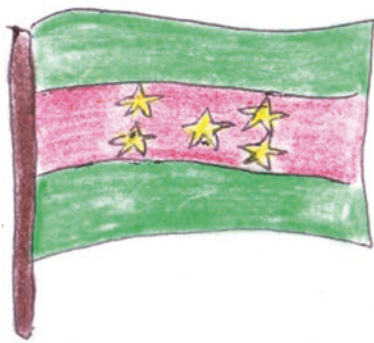
9. Qhipachiy:

Hacer quedar

10. Jatun

kamachiq:

Presidente

Juk kaq wiphala

Juk kaq wiphala

Juk kaq wiphala

SUNI TUPUKUNA

Suni tupukunaqa machkha sunita jatunta yuk imata tupun riqsichiwanichik.

Thatkina chiqan siqina ima imakunatapis tupunapaq yanapan.

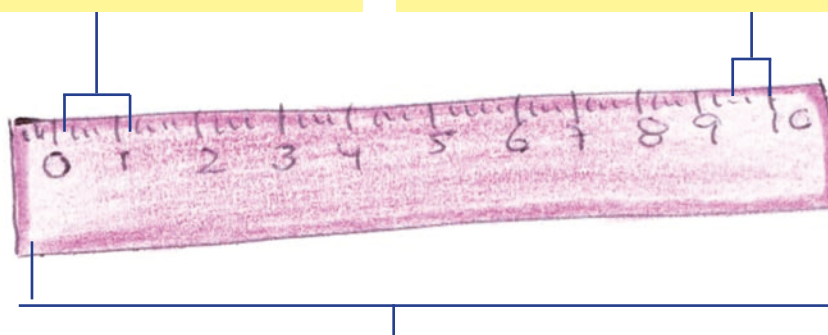

MUSUQ SIMIKUNA

1. **Suni:**
Medida
2. **Tupu:**
Longitud, largo.
3. **Thatkina:**
Metro para medir.
4. **Thatki:**
Metro
5. **Chiqan siqina:**
Regla

Chunkacha thatki (Chth)

Chunkacha thatki (Chth)

Chunkacha thatki (Chth)

SAMAY PACHA UNQUCHIQ

MUSUQ SIMIKUNA

1. **Samay pacha:** Medio ambiente
2. **Unquchiq:** Contaminación
3. **Upayay:** Beber
4. **Q'usñi:** Humo
5. **Q'upa:** Basura

Kayqa tukuy kawsaqqunata unquchin: runakunaman, yurakunaman, uywakunaman ima.

Wayrapi imaymana unquykuna apamun, chayta runakunaqa samaytawan unqunku, chantapis uywakunaqa yurakunaqa ima ch'ich'i yaku upyaspa wañupunkuman.

Imata samay pacha unquchiqman rikhurichin:

1. Thanta awtup q'usñin.
2. Phawrikap q'usñin.
3. Q'upakunata.

Allin ruwanapaq

1. Pacha mamanta qhawaspa.
2. Ama q'upakunata pampaman wikch'uspa.

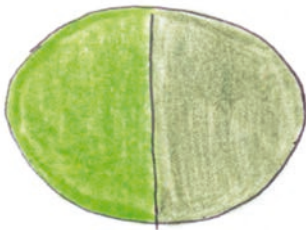
PHATMA

Phatmaqa chay juch'uy ch'iqtakuna juk yupaynamanta kanku.

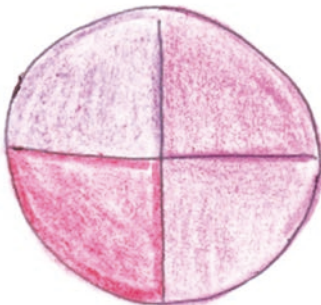
Kay jina:

Juk junt'asqa

$\frac{1}{2}$ juk iskaypi t'aqasqa

$\frac{1}{4}$ juk tawapi t'aqasqa

MUSUQ SIMIKUNA

1. **Phatma:**
Fracción
2. **Ch'iqtakuna:**
Parte
3. **Yupay:**
Número
4. **Junt'asqa:**
Entero
5. **T'aqay:**
Repartir
6. **Phatmachi:**
Numerador
7. **Phatmaq:**
Denominador

$\frac{1}{6}$ — Phatmachi
6 — Phatmaq

T'aqasqan

T'aqachiq

$\frac{2}{5}$

RIMACHIQ

Rimachiq rimaypi imatachus ruwaq ruwasqanta sut'incham.

Kay jina:

Waka q'achuta **mikhun**

Imataq waka ruwan?

Mikhun

Kayta ruwan – Chayta rimachiq ñinchik

Rimachiq:

Kaykuna tukunku: "y" pi

Kay jina:

Llimp'iy, Rumpiy, Tusuy, Mikhuy, wakkuna ima.

Rimachiq pachakuna

Ñawpa pacha — Imataq qhipa p'unchawkuna ruwarqanki.

Kunan pacha — Imataq kunan p'unchawta ruwachkanki.

Qhipan pacha — Imataq kunan p'unchawta ruwachkanki.

Kay jina:

ÑAWPA PACHA

Mikhurqa

KUNAN PACHA

Mikhun

QHIPAN PACHA

Mikhunqa

1. Juan juk misk'i wallpa aychata mikhurqa.
2. Juan juk misk'i wallpa aychata mikhun.
3. Juan juk misk'i wallpa aychata mikhunqa.

Ñawpa pacha
Kunan pacha
Qhipan pacha

RIM RUWAQ RIMASQA IMA ACHIQ

RUWAQ

Kayqa juk rimaypi juk runamanta, juk uywamanta, juk imamanta ima parlanman.

Kay jina:

Mama juk misk'i mikhunata wayk'unqa.

Pimanta rimaypi parlachkan.

Mama

Paymanta parlan – Ruwaq.

Rimasqa

Rimaypi ruwaqmanta imata ñikun riqsichin.

Kay jina:

Mama **juk misk'i mikhunata wayk'unqa.**

Mama

Ruwaq

juk misk'i mikhunata wayk'unqa.

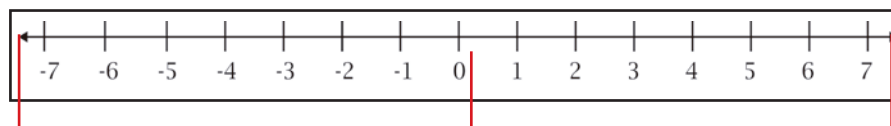
Rimasqa

MUSUQ SIMIKUNA

1. **Rimachiq:** Verbo
2. **Rimay:** Oración
3. **Ruwaq:** Sujeto
4. **Sut'ichay:** Aclara
5. **Q'achu:** Pasto
6. **Pacha:** Tiempo
7. **Ñawpaq:** Pasado
8. **Kunan:** Presente
9. **Qhipa:** Futuro

YUPAY CHI QAN

Kayqa juk chiqan tukuy mana tukuyuq yupaykunawan kachkan. Kaykunaqa yapanayuq yupaykunawan, qhichunayuq yupaykunawan ima kanku.

**QHICHUNAYUQ
YUPAY**

**YAPANAYUQ
YUPAY**

LLAMK'ARINA

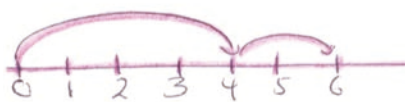
Yupay

Tawa iskaytawan,
suqta ruwakun.

$$9-1=8$$

Qhichuy

Jisq'unman jukta
qhichuspa, pusaq
puchun

$$4+2=6$$

MUSUQ SIMIKUNA

1. **Yupay:**
Número
2. **Chiqan:**
Recta
3. **Mana tukuyuq:**
Infinito
4. **Qichunayuq yupay:**
Números negativos
5. **Yapanayuq yupay:**
Números positivos.
6. **Yupay:**
Suma
7. **Qichuy:**
Resta

LLASA TUPUKUNA

Kayta imatapis kachun machkha llasayuq kasqanta riqsichin. Llasa tupukunapaq waranqa aqnuwan ruwanayku tiyan.

Waranqa aqnuqa "WA" pi juchuyyachikun. Aqnuqa "A" pi.

1kg = 1000 g
1wa = 1000 a

MUSUQ SIMIKUNA

1. **Llasa:**
Peso, pesado.
2. **Ima:**
Objeto.
3. **Aqnu:**
Gramo.

1 kg = 1 wa
Juk waranqa aqnu jak'uta

Tiyan astawan juch'uy llasa tupukuna. Kaykuna kanku: Khuska waranqa aqnu, khuska khuskanmanta waranqa aqnu ima

$\frac{1}{2}$ kg = $\frac{1}{2}$ wa
Khuska waranqa
aqnu
waka aychata

$\frac{1}{4}$ kg = $\frac{1}{4}$ wa
Khuska khuskanmanta waranqa
aqnu wallpa aychata

WAÑUSQA RUNAKUNAMANTA P'UNCHAW

Kay raymiqa sapa juk, iskay ima aya marq'a killapi ruwakun. Kaypi runakunaqa tukuy ayakunawan khuska kawsanku. Kay p'unchawpi kawsaq runakunaqa juk wañusqa runapaq mast'aku ruwanku. Kay mast'akupi imaymana t'antakuna, wak imakunatawan tiyan. Kay mast'akuqa wasi ukhupi, aya pampapi ima ruwakun.

Kay jina:

Ichus wañusqa runa machuña karqa, mast'akuqa yana mast'anayuq kanan tiyan.

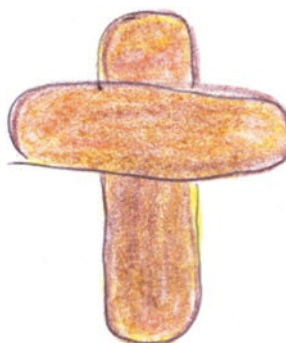

Ichus wañusqa runa wawaraq karqa yuraq mast'anayuq kanan tiyan.

T'anta wawa

Kay wañusqa runaman riqsichin

T'anta chakata

Kayta apu wasita riqsichin.

T'anta wicharina

Kayqa aya janaq pachamanta juraq'ananpaq kachkan.

MUSUQ SIMIKUNA

1. **Wañusqa runa:**
Difunto
2. **Aya marq'a killa:**
Noviembre
3. **Mast'aku:**
Mesa
4. **Aya pampa:**
Cementerio
5. **Mast'ana:**
Mantel
6. **Apu wasi:**
Iglésia
7. **Wallunk'a:**
Columpio
8. **Wayna:**
Jóven
9. **T'inkay:**
Premio

Isanka misk'i

Kayñiqni ayaqa tukuy imakunata janaq pachaman apakunqa.

T'anta kawallu

Kayñiqpi ayaqa jamunqa, ripunqa ima.

WALLUNK'A

Kayqa wañusqa runakuna p'unchaw tukupuqtin ruwakun. Kayñiqpi achkha mana sawasqa chulitakunaqa pukllarinku. Chulita iskay wayna wallunk'ananpaq kanan tiyan. Paykunaga chulita juk t'inkayta apaqananpaq aysanqanku.

SAMAY PACHA

Samay pacha chay tukuy runap kawsayninpi kachkan. Paykuna tukuy chaywan tukuy imata ruwayta atinku.

Samay pachaqa iskayñiqpi t'aqakun:

Kawsaqqunamanta, llaqtamanta ima

Kawsaqqunamanta: Kayta janaq pachapi, kay pachapi, ukhu pachapi ima kawsaqqachkan. Kaykunaqa kankuman: Tukuy qhurakuna, uywakuna, runakuna ima.

Llaqtamanta: Kaypi tukuy kawsay chaninkuna ayllumanta kachkan. Chaykunaqa sumaqqawsanapaq sapa runa yupaychanan tiyan. Samay pacha walliqta kawsananpaq, runakunaqa mana sumaqqruwananpaq ni imata kuyuchinanchu tiyan, manachus chay samay pachaqa wak jinata tukupunqa.

Imaynataq samay pachata qhawasunman, kawsachisunman ima? Runaqa, samay pachata imaynata kawsakuchkan, ajinallata kawsachinan tiyan, ama ni imata t'uqpispa. Runakunaman tukuy samay pachata kapuynintaq kawsachin.

Samay pacha kapuyninta sumaqqhaway: Kaypiqa tukuy chaykuna samay pachamanta chinkapuchkanña qhawakun. Kaykuna kankuman: Qhurakuna, uywakuna wakkunatawan ima.

MUSUQ SIMIKUNA

1. **Samay Pacha:**
Medio ambiente
2. **Kawsay:**
Vida
3. **Kawsaqqunamanta:**
Aspecto físico
4. **Llaqtamanta:**
Aspecto social
5. **Janaq pacha:**
Cielo
6. **Kay pacha:**
Tierra
7. **Ukhu pacha:**
Dentro de la tierra
8. **Yupaychay:**
Respetar
9. **Atisanqa:**
Desastre
10. **Pachamama:**
Naturaleza
11. **Nina phuqchiqu urqu:**
Volcán
12. **Pampa kuyuchiq:**
Terremoto
13. **Lluqlla:**
Inundación

Atisanqakuna: Ichus runakuna imatapis mana walliqtachu pachamamapi ruwan, kayman wakjinata tukuchin, chanta chayqa paykunallaman kutikapun. Kay atisanqaqa mana runallatachu ruwan, kikin pachamamallataq ruwarparin.

Pachamamanta atisanqakuna: Kaypi payllataq mana sumaqta ruwankunchu nina phuqchiq urquwan, pampa kuyuchiwan, llullawwan wakkunawan ima.

Ruwachiq atisanqakuna: Kaykunaqa runakuna ruwachin: Sach'akuna, q'upakuna ima kanaspa, achka uywakuna wañuchispa ima.

TUKUY QHURA, TUKUY UYWA IMA LLIKA KAWSAYMANTA

Tukuy qhura: Tukuy chay qhurakuna pampapi kawsaq kanku. Kay pachapi imaymana qhurakuna tiyan. Kaykunaqa imaymana llimp'iyuq, rikch'ayuq ima kanku. Chantapis jatunkuna, juch'uykuna ima tiyan.

Qhurakunaqa sapallan mikhunanta ruwakun, kayta ruwaspaqa, llaqhikunanpi, t'ikakunanpi, yurakunanpi, saphikunanpi ima achkha kallpayuqwan churan. Chaykunata runakuna mikhunku.

Runakunaqa kay tukuy qhurakunawan tukuy imata ruwan: P'achakunata, wasita, jampita, mikhunata ima.

Tukuy qhura tawapi t'aqakun: Mikhunapaq qhurakuna, jampinapaq qhurakuna, k'achachanapaq qhurakuna, kamaychallinapaq qhurakuna ima.

MUSUQ SIMIKUNA

1. Tukuy qhura:

Flora

2. Tukuy uywa:

Fauna

3. Llimp'i:

Color

4. Rikch'ay:

Forma

5. Llaqhi:

Hoja

6. Yura:

Tallo

7. Saphi:

Raiz

8. K'achachay:

Embellecer

9. Qhura:

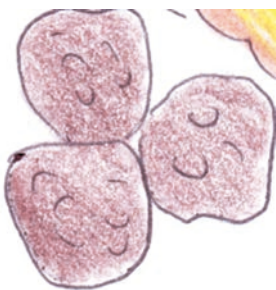
Planta

10. Chirmay:

Perjudicar

11. Llika kawsay:

Ecosistema

Papa

Tumati

Sanawrya

Chuqllu

Siwulla

Luqutu

JAMPINAPAQ QHURAKUNA

Mansanilla

Kalistu

Anis

Cuca

Pinu

Uwa

Tukuy uywa: tukuy chay uywakuna kay pachapi, janaq pachapi, ukhu pachapi ima tiyakuq ima kanku. Kaykuna juch'uy, jatun ima kanku.

JUCH'UY UYWA

Usa

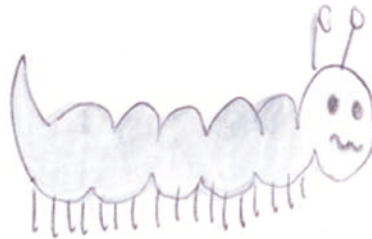
Piqi

Sillwi Khuru

Sik'imira

Pachaq Chaki

Apatara

JATUN UYWA

Kawallu

Wurru

Jukumari

Tukuy qhurakuna, tukuy uywakuna ima sumaqta runata kawsachin.

Kay jina:

wallpaqa papa khuruta mikhun, ajinata runaman yanaparin ruwaspaqa. Kaykunaman runakuna imaymanata chirmarin. Payqa tukuy sach'akunata urmarparichin, chantapis uywakunata wañuchin.

MAYPICHUS QHURAKUNA, UYWAKUNA TIYANKU

Uywakuna, qhurakuna ima kimsa kitipi tiyanku: Janaq pachapi, kay pachapi, yaku ukhupi ima.

Janap pachapi: Tiyan imaymana uywakuna pichus kaypi tiyakunku, ichaqa kaykunaqa mana janaq pachallapi phawaspa kawsanku, paykuna kay pachaman mikhunankupaq juraq'amunku. Kaykuna kankuman:

MUSUQ SIMIKUNA

1. **Kiti:** Lugar
2. **Saphi:** Raíz
3. **Janaq pacha:** Tierra
4. **Phaway:** Volar

Quri Q'linti

Kuntur

Urpi

Anka

Uritu

Kay pachapi: Kay pachapi tukuy qhurakuna saphinkunaqa pampa ukhupi sat'isqa kachkan. Kaypiqa tukuy uywaqa pampa patapi purinku. Kaykuna kankuman:

Alqu

Misi

Kawallu

Wurru

Wallpa

Waca

Uwija

Pili

Mansanas Sach'a

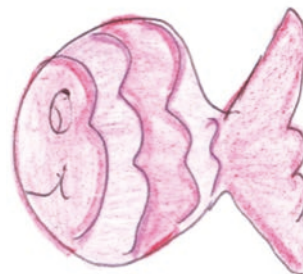

T'ika

YAKU UKHUPI

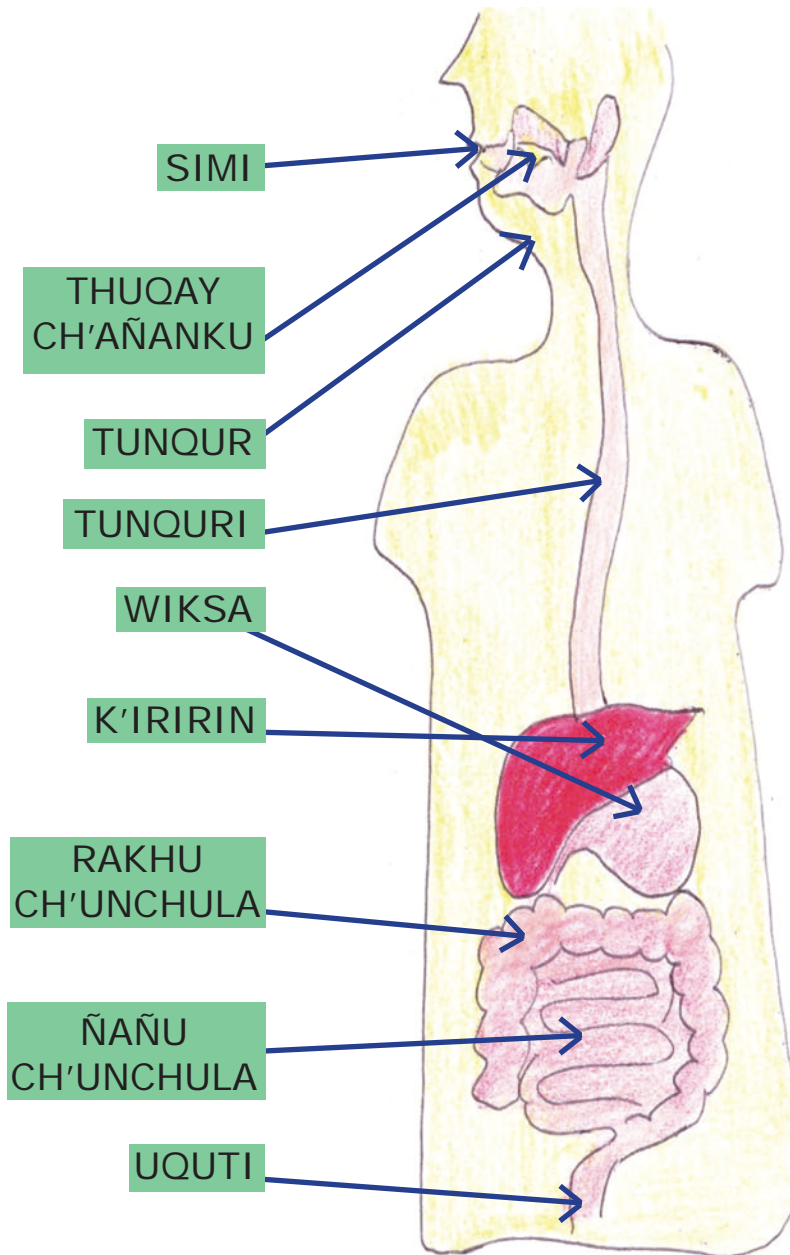

Apanqura

Challwa

MIKHUY LLIKACHAY

MUSUQ SIMIKUNA

- 1. Mikhuy Ilikachay:**
Aparato digestivo
- 2. Ukhunchiqpi kaq:**
Órgano
- 3. Ukhu:**
Cuerpo
- 4. Q'alitu:**
Todo
- 5. Qallu:**
Lengua
- 6. Thuqay:**
Saliva
- 7. Thuqay ch'añanku:**
Glándulas salivales

Tukuy runakunaqa ukhunchiqpikunawan kanku. Kaykunaqa sapa runa mikhuptin, kay ukhunchiq kaqkunaqa tukuy runap ukhuta sumaqkunallata qunanpaq q'alitunta kutakiparin. Chay mikhuna puchuqninta uranta wikch'upun.

Mikhuy Ilikachaypi kachkan: simi, thuqay ch'añanku, tunqur, tunquri, wiksa, k'iririn, rakhu ch'unchula, ñañu ch'unchula, uquti ima.

Simi: Kaypi kirukuna, qallu ima kachkan.

Kirukuna : Mikhunata thuqaywan q'aywin.

Qallu: Mikhunata ñawpaqman, qhipaman ima kuyuchin.

Thuqay ch'añanku: Kaypi thuqaywan simipi mikhunata q'awinapaq yanapan.

Tunqur: kayninta mikhunata tunqurikama juraq'amun.

Tunquri: Kayninta mikhunata wiksankama rin.

Wiksa: Kaypi tukuy mikhunata kimsa, tawa phanikama piqtukun, chanta ñaño ch'unchulaman juraq'anpun.

Ñaño ch'unchula: Kayñiqpi mikhunaqa watiqmanta piqturqkun, ichaqa mikhunamanta sumaqkunallata runap ukhupaq jurqhurparin chanta waqkunata rakhu ch'unchulaman juraq'achin.

Rakhu ch'unchula: Kaypi, tukuy mana sumaq mikhunata uqutinta wikch'urparikun.

Mikhuna Ilikachay sumaq kananpaq:

1. Sumaqta mikhunata q'aywina tiyan.
2. Achkha yakuta upyana tiyan.
3. Misk'i puquykunata, q'umir puquykunata ima mikhuna tiyan.

PUQUYKUNA

Tukuy runaqa kawsananpaq mikhunan tiyan, paykuna yarqhasqa kasqankurayku, chantapis ch'akiyniyuq ima kanku. Ichus mana mikhuna kanman, tukuy runakuna ñawupunman.

Runakuna sumaq kawsananpaq, mikhunaqa llimphu kanan tiyan. Chayta mana ni imayuq sat'isqa kanan tiyan ñiyta munan. Chayjina kaptintaq, runakuna aswan kallpayuq wiñanqa.

Puquykunaqa kimsapi t'aqasqa kachkan: kallpachiq puquykuna, jampinapaq puquykuna, unquymanta qhawaq puquykuna.

MUSUQ SIMIKUNA

1. **Puquy:**
Alimento
2. **Yarqhay:**
Tener hambre
3. **Sat'iy:**
Inyectar
4. **Kallpachiq:**
Energético
5. **Jampinapaq:**
Constructores
6. **Unquymanta qhawaq:**
Protector

Kallpachiq puquykuna: Kaykunaqa runaman tukuy ima ruwananpaq kallpata qun.

PLATANU

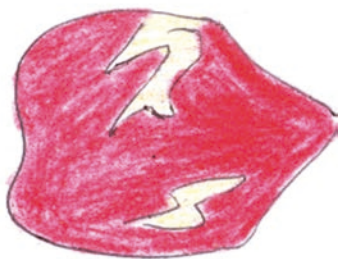

ARRUS

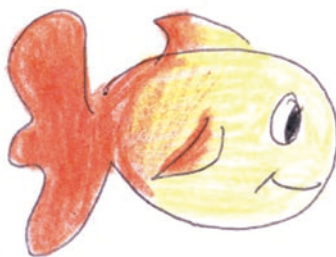

SARA

jampinapaq puquykuna: Imatachus runap ukhupi mana sumaqtachu llamk'asqanta kaykuna jampinku.

AYCHA

CHALLWA

RUNTU

Q'UMIR PUQUYKUNA

CH'AKI PUQUYKUNA

jampinapaq puquykuna: Imatachus runap ukhupi mana sumaqtachu llamk'asqanta kaykuna jampinku.

SANTHYA

YACU

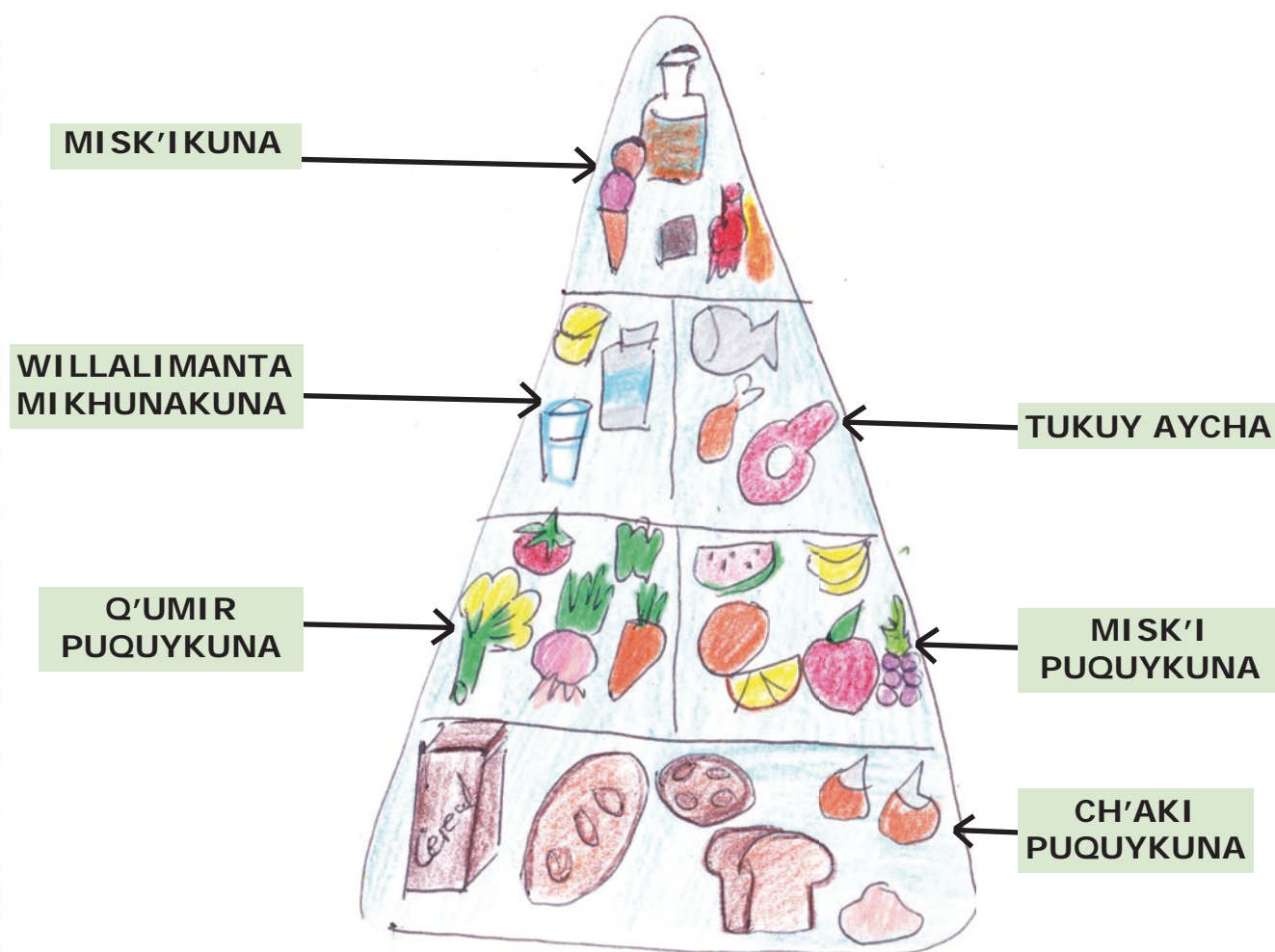

SANAWYA

TUMATI

PUQUYKUNAMANTA WAMP'AR

PACHATUPUSQA KURKU

Pachatupusqa kurku rikch'ay pachatukusqa kimsa uyayuy kachkan, kayta suni, mast'an, jatun kapun ñiyta munan.

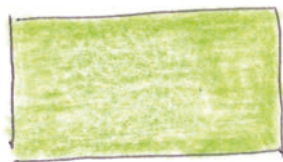
Riksisunchik wakin kunallata.

TAWA K'UCHU

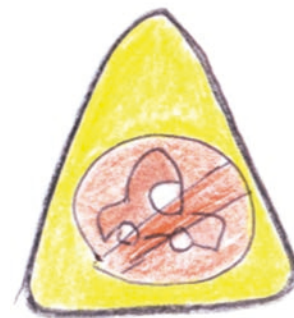
Inti watana

SAYT'U K'UCHU

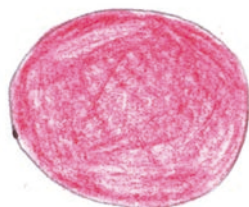
P'anqa

KIMSA K'UCHU

Qhawarina

MUYU

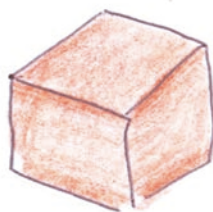

Qullqi

MUSUQ SIMIKUNA

1. **Pachatupusqa:**
Geométrico.
2. **Kurku:**
Cuerpo.
3. **Rikch'ay:**
Figura.
4. **Suni:**
Largo.
5. **Mast'an:**
Ancho.
6. **Jatun:**
Alto.

WAYRU

Jarata

MURUQ'U

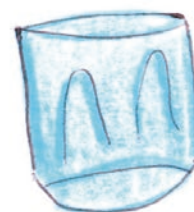
Jarata

WAMP'AR

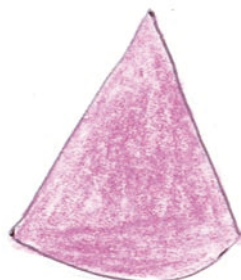
Wamp'ar wasi

SAYT'U MUYU

Iriri

CHUQU

Liq'i

LLASA TUPUKUNA

Kayta imatapis kachun machkha llasayuq kasqanta riqsichin.
Llasa tupukunapaq waranqa aqnuwan ruwanayku tiyan.

Kayqa t'aqakun iskayñiqpi: kuraqsapakuna, sullk'asapakuna ima.

	JUKLLA	JUCH'UYACHISQA	KASQAN
	WARANQA AQNU	Wa	1000g
Kuraqsapakuna	PACHAK AQNU	Pa	100g
	CHUNKA AQNU	Cha	10g
	AQNU	A	1g
	CHUNKACHA AQNU	Cha	0,1 g
Sullk'asapakuna	PACHAKCHA AQNU	Pa	0,01 g
	WARANQACHA AQNU	Wa	0,001g

Waranqa aqnuqa "WA" pi juchuyyachikun. Aqnuqa "A" pi.

1kg = 1000 g
1wa = 1000 a

1 kg = 1 wa
Juk waranqa aqnu jak'uta

MUSUQ SIMIKUNA

- 1. Llasa:**
Peso, pesado.
- 2. Ima :**
Objeto.
- 3. Aqnu:**
Gramo.
- 4. Waranqa aqnu:** kilogramo.
- 5. Khuskan:**
Mitad.
- 6. Khuskan khuskanta:**
cuarta (peso).

Tiyan astawan juch'uy llaqa tupukuna. Kaykuna kanku: Khuska waranqa aqnu, khuska khuskanmanta waranqa aqnu ima

$\frac{1}{2}$ kg = $\frac{1}{2}$ wa
Khuska waranqa aqnu
waka aychata

$\frac{1}{4}$ kg = $\frac{1}{4}$ wa
Khuska khuskanmanta waranqa aqnu
wallpa aychata

P'UYLU TUPUKUNA

Kayqa tukuy unukunata tupuyta yanapawanchik.

P'uylu tupukunaqa p'uyluan ruwananchik tiyan. P'uyluqa " P' " pi juchuyyachikun.

MUSUQ SIMIKUNA

1. **P'uylu:** Litro.
2. **Unu:** Líquido.
3. **Tupu:** Medida.

1 p' = yuk p'uylu yakuta.
1 l = un litro de agua.

Kayqa iskayñiqp t'aqakun : kuraqsapakuna, sullk'asapakuna ima.

	JUKLLA	JUCH'UYACHISQA	KASQAN
	WARANQA P'UYLU	Wp'a	1000 l
Kuraqsapakuna	PACHAK P'UYLU	Pp'	100l
	CHUNKA P'UYLU	Chp'	10l
	P'UYLU	P'	1l
	CHUNKACHA P'UYLU	Chp'	0,1l
Sullk'asapa	PACHAKCHA P'UYLU	Pp'	0,01l
	WARANQACHA P'UYLU	Wp'a	0,001l

Tiyan astawan juch'uy p'uylu tupukuna. Kaykuna kanku: khuska p'uylu, khuska khuskanmanta p'uylu ima

$\frac{1}{2} l = \frac{1}{2} p'$
Khuska p'uylu willallita.

$\frac{1}{4} l = \frac{1}{4} p'$
Khuska khuskanmanta p'uylu
misk'i yakuta

$\frac{1}{4} P'$

$\frac{1}{4} P'$

$\frac{1}{2} P'$

$1 P'$

$\frac{1}{2} P'$

$\frac{1}{4} P'$

$\frac{1}{4} P'$

YAKU, JALLP'A IMA

Yakuqa sumaq tukuy kawsanaykupaq kachkan. Mana yakuyuq, runakuna, uywakuna, q'umirkuna wañupunkuman.

Imapaq yaku kachkan?

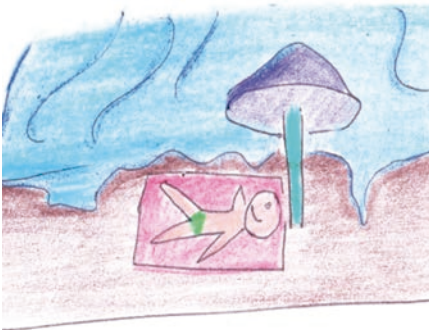
1. Runakuna, uywakuna, q'umirkuna upyanankupaq.
2. Mikhuna wayk'unapaq.
3. Imakunata pichanapaq.
4. P'achakuna mayllanapaq.
5. Runa ukhuta mayllanapaq.

Yakumanta muyu kawsay

MUSUQ SIMIKUNA

1. **Yaku:** Agua.
2. **Jallp'a:** Tierra.
3. **Q'umirkuna:** Vegetación.
4. **Uywa:** Animal.
5. **P'acha:** Ropa.
6. **Ukhu:** Cuerpo.
7. **Qhasay:** Congelar.
8. **Qarpay:** Sembrar.

Unu yaku: Kayqa mama quchakunapi, quchakunapi, mayukunapi, wasipi ima kachkan. Chantapis runap ukhunpi unu yaku tiyan.

Mama quchapi

Quchapi

Mayupi

Wasipi

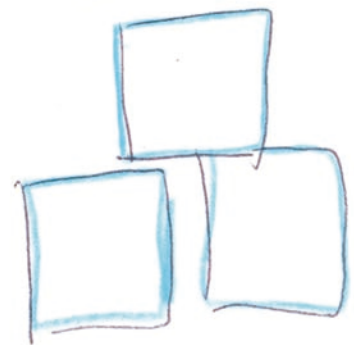

Runap ukhunpi

Rumillasqa yaku: Kaypi yaku chiriptin qhasayqakapun, chayrayku rumijinalla kachkan. Kayqa pata urquniqpi tiyan, chantapis maypichus anchata chirimun chaypi kachkan. Kaykuna chhullunka, rit'i ima kanman.

Rit'i

Chhullunka

Mana rikch'ayuy yaku: Yaku anchata q'uñichiytawan kayqa chinkarqakapun juk mana rikch'ayuy ruwakuspa. Kayta phuyukuna, yaku wapsi ima kanman.

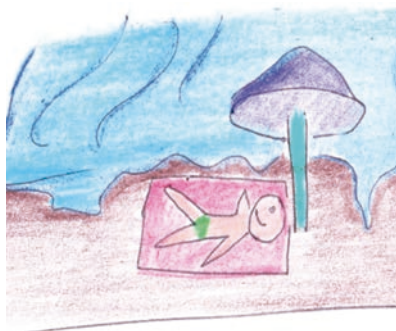
Phuyu

Yaku watpsi

Ima yaku tiyan?

K'ara yaku

Mama quchapi

Misk'i yaku

Mayupi

JALLP'A

Jallp'aqa maytachus runa sarun, qarpan ima kachkan. Kayqa sumaq runapaq, uywakunapaq ima kachkan.

Imata jallp'api ruwakun.

1. Puquykuna qarpankun.
2. Wasikuna ruwakun.
3. Runakuna, uywakuna, qhurakuna kawsan.

SUNI TUPUKUNA

Kayta juk kitimanta wak kitikama machkha karu kasqanta riqsichiwanichik.

Sunita tupunapaq thatkiwan ruwananchik tiyan.

Thatkiqa "Th" pi juch'uyachikun.

1 th (juk thatki) = 1m (un metro).

MUSUQ SIMIKUNA

1. **Suni:** Medida.
2. **Tupu:** Longitud, largo.
3. **Thatkina:** Metro para medir.
4. **Thatki:** Metro.
5. **Chiqan siqina:** Regla.
6. **Kiti:** Lugar.
7. **Kuraqsapakuna:** Múltiplos.
8. **Sullk'asapakuna:** Submúltiplos.

Kayqa iskayñiqpi t'aqakun: kuraqsapakuna, sullk'asapakuna ima.

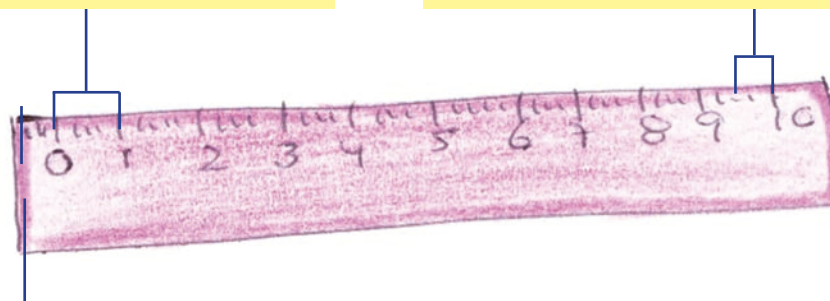
	JUKLLA	JUCH'UYACHISOA	KASQAN
	WARANQA THATKI	Wth	1000 th
Kuraqsapakuna	PACHAK THATKI	Pth	100 th
	CHUNKA THATKI	Chth	10 th
	THATKI	Th	1 th
	CHUNKACHA THATKI	Chth	0.1 th
	PACHAKCHA THATKI	Pth	0.01 th
Sullk'asapakuna	WARANQACHA THATKI	Wth	0.001 th

Tiyan astawan juch'uy suni tupukuna. Kaykuna kanku: Chunkacha thatki, pachaqcha thatki, waranqacha thatki ima.

CHI QAN SI QIN API

Pachakcha thatki (Pth)

Waranqacha thatki (Wth)

Chunkacha thatki (Chth)

MACHU SACH'AMANTA

MUSUQ SIMIKUNA

1. Machu: Viejo.
2. Sach'a: Árbol.
3. Qaylla: Cerca.
4. P'isqu: Pájaro.
5. Llaki: Tristeza.
6. Mayu: Río.
7. Upyay: Beber.
8. Q'umiryay: Enverdecer.
9. Yasa: Pesado.
10. Wist'u: Doblado.
11. Q'alitu: Todo.

Juk pacha juk machu sach'a kasqa ñin. Kay sach'aqa mana ni pi yakuwan jich'aspaqa ch'akikapuchkasqaña. Sac'ha qayllapi juk wasi kasqa, chay wasipiq runakuna kawsaq kasqanku, paykunaqa yakuwan sach'aman jichay yachasqanku, ichaqa paykuna wak llaqtaman ripusqanku, chayrayku kay sach'aqa sapallan kawsakuchkasqa.

Juk p'unchaw juk p'isqu sach'aman tapusqa: "imarayku ajina llakisqa kachkanki?" Sach'aqa kutichisqa: "ch'akiymanta wañupuchkaniña." P'isquqa ñisqa: "Ama llakikuychu ñuqa yanapachkayki". Chanta kayqa mayuman wakkunawan yakuta simikunanpi sach'aman apasqanku. Yaku upyariytawan, sach'aqa manchay kuisqa kachkasqa. Sapa p'unchaw p'isqukunawan yakuta apachkaspa, sachaman q'umiryachisqanku.

Wak p'unchawpi runakuna wasiqa tukikapusqanku. K'acha sach'ata rikuspaga, astawan yakuwan jich'amusqanku. Achka yaku upyaytawan, sach'aqa achka puquyniyuq rikhursqa.

K'acha sach'a kaptintaq, kayqa manchay saqra tukukapusqa, ni ima p'isquta k'aspikunanpi sayachiyta munasqa. P'isqukuna chayta qhawaspa ripusqanku.

Ña wak p'unchawkunapi sach'aqa achka puquyniyuq kaptin, uraman yasamanta wist'ukapuchkasqaña, chayta qhawaspaga, sach'ata urmachiyta munasqa. Chaymanta sach'aqa manchayta waqakapusqa.

Juk p'isqu sach'ata waqachkaqta rikuspa tapurisqa: *"imarayku waqachkanki sach'acha?"* Sach'aqa kutichisqa: *"runa wasi, kayjina kachkaspa, wañuchiwayta munachkan"*. P'isquqa ñisqa: *"ama waqaychu masikunayniwan qamta yanapasqayku"*.

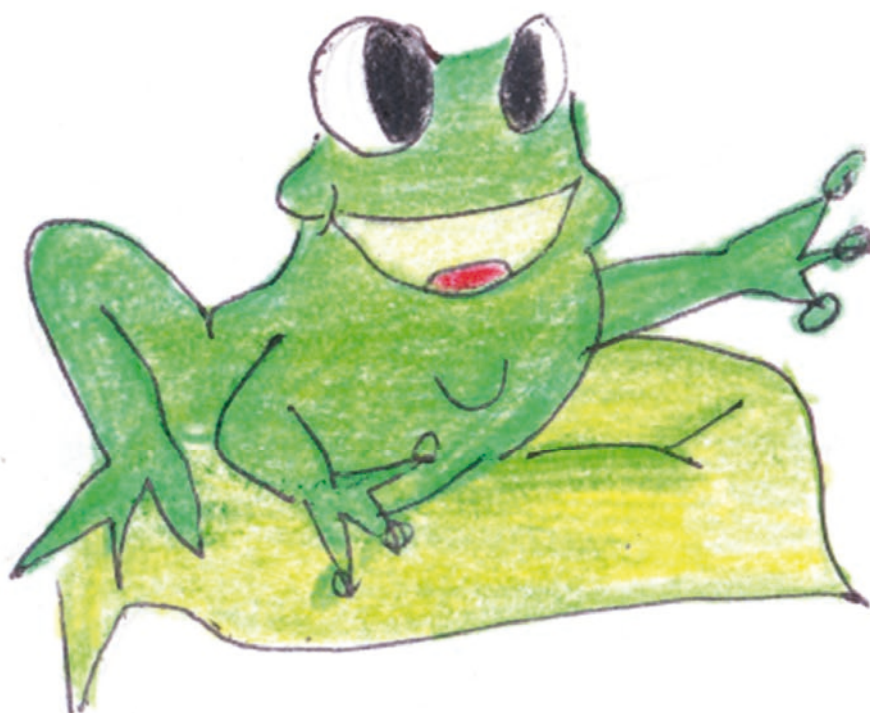
P'isquqa wak masikunantin q'alitun sach'a puquynninta jurqhuspa chiqanchachisqanku. Qhipan p'unchawpi runa wasiqa watiqmanta ripusqanku. Mana ni pi yaku sach'aman jich'aspaqa tumpa ch'akikapusqa, ichaqa sach'aqa tiyakusqankurayku khuska p'isqukunawan mana llakikusqañachu kasqa.

KU KU KU KU K'AYLANKULA TAKISQA

ku ku ku ku k'aylankula takisqa
 ku ku ku ku yaku ukhupi
 ku ku ku ku juk qhari purisqa
 ku ku ku ku kapawan liq'iwan
 ku ku ku ku juk warmi purisqa
 ku ku ku ku jatun almillawan
 ku ku ku ku yaku llamk'aq purisqa
 ku ku ku ku t'ika churana ranqhaspa
 ku ku ku ku juk t'ika mañasqa
 ku ku ku ku ni imata qurisqa
 ku ku ku ku waqarikapusqa.

MUSUQ SIMIKUNA

1. **Jamp'atu:** Rana.
2. **Ukhu:** Dentro.
3. **Liq'i:** Sombrero.
4. **Kapa:** Capa.
5. **Almilla:** Vestido.
6. **Yaku llamk'aq:** Marinero.
7. **T'ika churana:** Florero.

CHILLWIKUNA ÑINKU

Chillwikuna ñinku chiw, chiw, chiw
Yariqaptin
Chiriptin

Wallpaqa mask'an
Sara, riru ima
Mikhuna qurin
Uqllarin ima.

Rikrakunan ukhunpi
Uqllasqitata
Chillwikuna puñunku
Wak p'unchawkama.

Rikch'arimuptinku
Mamachay ñinku
Yariqachkawan
Sillwi khurukuna quway.

MUSUQ SIMIKUNA

1. Chillwi:

Pollo.

2. Yariqa:

Hambre.

3. Chiri:

Frio.

4. Wallpa:

Gallina.

5. Sara:

Maiz.

6. Riru:

rigo.

7. Uqllay:

Abrigar.

8. Rikra:

Ala.

9. Sillwi khuru:

Lombriz de tierra.

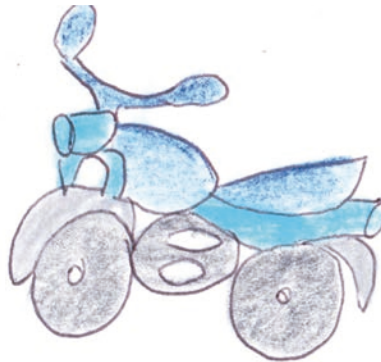

APAYKACHAYKUNA

Kaykunaqa runakunaman aswan utqhayta purinankupaq kanku.

Wiksilita

Mutu

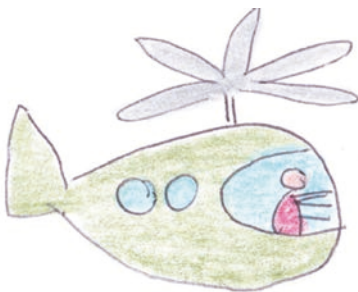
MUSUQ SIMIKUNA

1. Apaykachay:

Medios de transporte.

2. Utqhayta:

Rápido.

Lata p'isqu

Muyuriq likra

Awtu

Wamp'u

Lata khuru

Kawallu

SACH'A WIÑACHIQ, SACH'AWAÑUCHIQ IMA

Sach'a wiñachiq: Kaypaq tukuy runakunaqa sach'a sach'ata tarpunan tiyan, ajinata watiqmanta chay wañusqa sach'akunata wakkunapi kawsachin.

MUSUQ SIMIKUNA

1. **Sach'a wiñachiq:** Forestación.
2. **Sach'a wañuchiq:** Deforestación.
3. **Tarpuy:** Plantar.
4. **Q'umir puquy:** Verduras.
5. **Kanay:** Quemar.
6. **Laqhi:** Hoja.

Sach'a wañusqa: Kayta runakuna tukuy sach'a sach'ata wañuchispa ruwachin

Imataq sach'a wañuchin ruwachin:

1. Sach'a sach'ata urmachispa.
2. Pampaman q'umir puquykunallapaq, uywakuna uywanallapaq llamk'achispa.
3. Sach'a sach'ata kanaspa

Imaynataq sach'a sach'ata qhawasanman:

1. Ama laqhita wikch'uspa.
2. Iskay uya laqhipi qillqaspa.
3. Astawan sach'a sach'ata tarpuspa.
4. Achka yakuwan sach'aman jich'aspa.

3 “C”

MIKHUNAKUNA RUNAP UKHUNMAN KALLPACHIQ

Runaman mikhunakuna aswan kallpata qun. Imaymana puquykuna tiyan: Misk'i puquykuna, q'umir puquykuna, mawk'akuna, ch'aki puquykuna, ima.

Mikhunakunapi imaymana kallpachiqkuna tiyan: **A** kallpachiq, **B** kallpachiq, **C** kallpachiq, **D** kallpachiq, **E** kallpachiq, **K** kallpachiq ima.

A kallpachiq: Kaykunaqa runaman wiñana-paq yanapan, chantapis kirukunata, qarata, chukchata, tulluta ima kallpachin.

Kaykuna kanku: *Runtu*, *willali*, *lichuwa*, *sanawrya*, *santya*, *k'iririn*, wakkunawan ima.

MUSUQ SIMIKUNA

1. Q'umir puquy:

Legumbres.

2. Mawk'a:

Tubérculo.

3. Ch'aki puquy:

Cereales.

4. Kallpachiq:

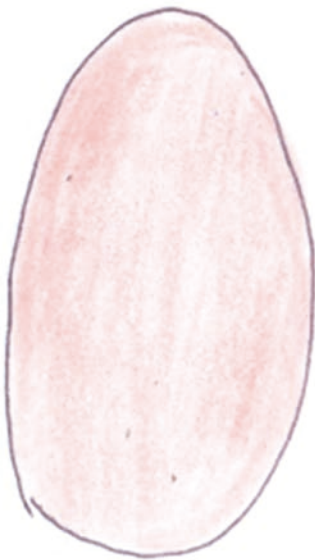
Vitamina.

5. Willali: Leche.

6. K'iririn: Hígado.

7. Ch'uju: Tos.

8. Yawar: Sangre.

RUNTU

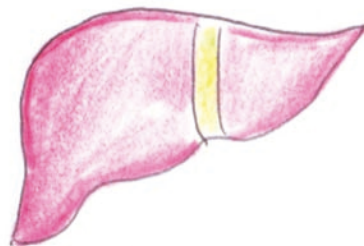
WILLALI

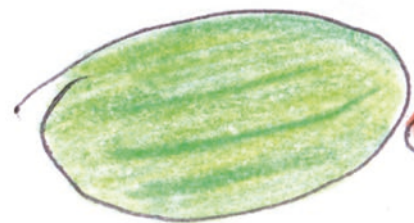
LICHUWA

SANAWRYA

K'IRIRIN

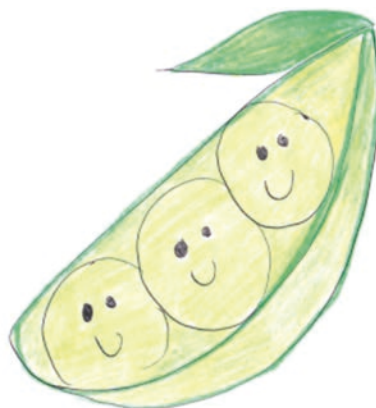
SANTYA

B kallpachiq: Kaykunapis runa astawan wiñananpaq yanaparín. Kayta tukuy q'umir puquykunapi, ch'aki puquykunapi ima kachkan.

Q'UMIR PUQUYKUNA

JAWA

ALWIRJA

PURUTU

CH'AKI PUQUYKUNA

AWINA

RIRU

SARA

ARRUS

SIWARA

C kallpachiq: Kaykuna runaman ch'ujumanta qhawan. Kaykuna kanku: *laranja, limun, turunja* ima.

NARANJA

LIMUN

TURUNJA

D kallpachiq: Tukuy puquykuna kay kallpachiqwan qarata, tulluta sumaqta ruwan. Mikhunakuna kay kallpachiqwan kanku: *willali, k'iririn, riru, runtu* ima.

E kallpachiq: Kaykunaqa runap ukhunmanta wirata chinkarparichin. Kaykuna kanman:

SIWULLA

PAPAYA

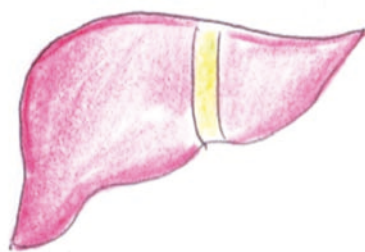

KOKO

K kallpachiq: Kaykunaqa mana yawarta tikayachinchu.

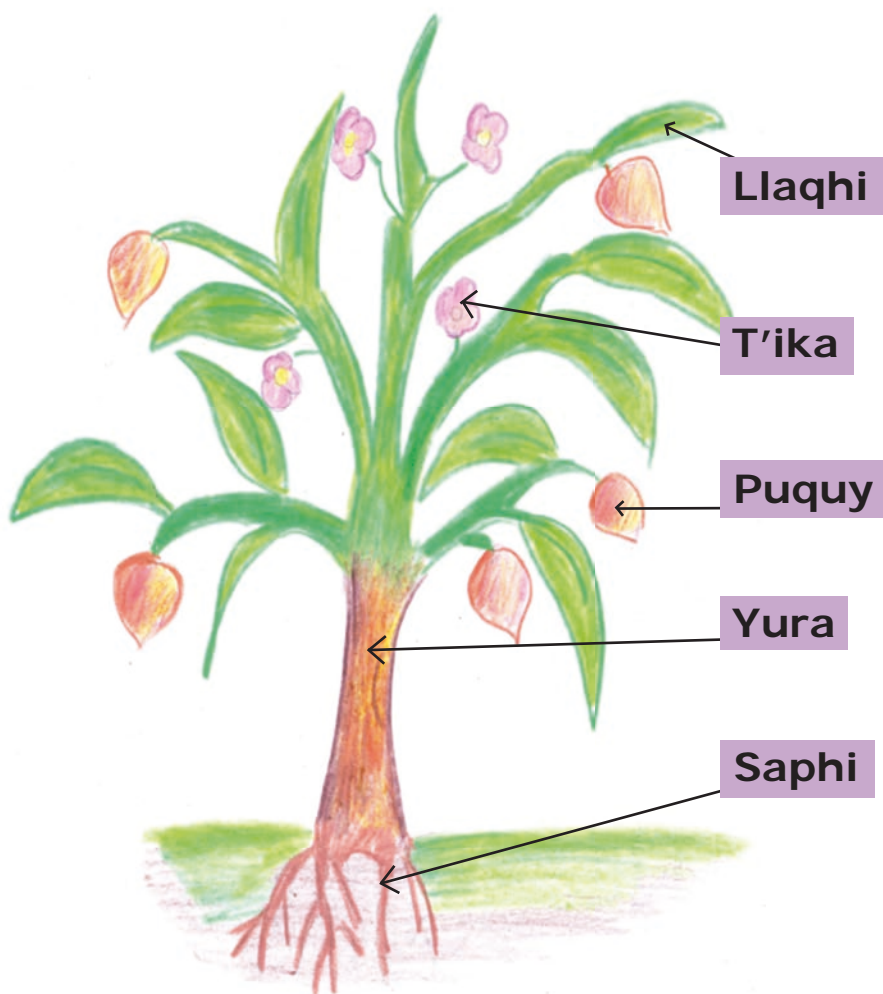

Q'UMIR QHURA

KHUCHI K'IRIRIN

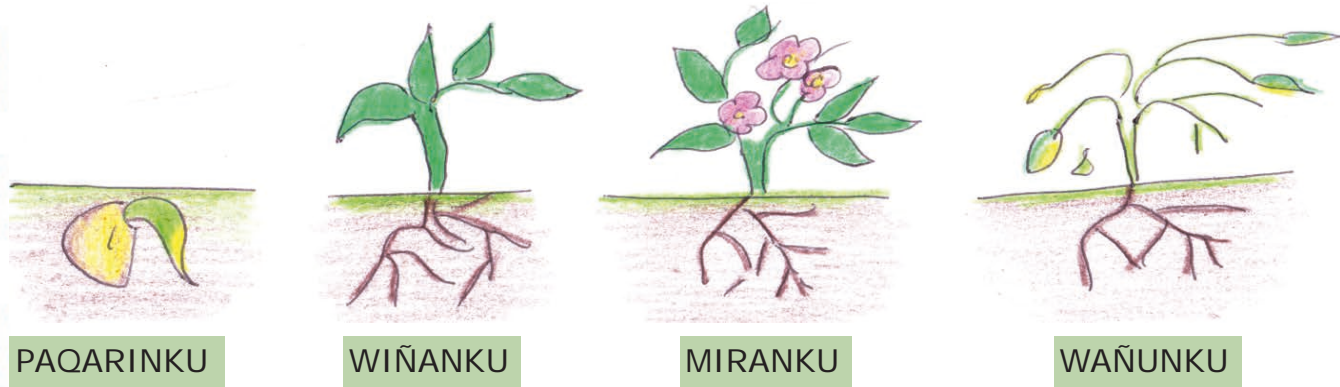
QHURAMANTA KAYNINKUNAWAN

MUSUQ SIMIKUNA

1. **Qhura:** Planta.
2. **Kaynin:** Característica.
3. **Kawsay muyuq:** Ciclo vital.
4. **Saqra:** Venenoso.
5. **Kamaychalliy:** Industrializar.

KAWSAY MUYUQ QHURAMANTA

Qhurakunaqa yakuta, inti k'anchayta, jallp'ata ima wiñanankupaq kanan tiyan.

Imapaq qhurakuna kanku: Runaman qhurakuna sumaqta kawsachin.

1. Wakin qhurata mikhunku.
2. Qhurawan p'achata ruwanku.
3. Qhurawan jampinku.
4. Wakinkuna imakuna ruwanapaq kanku.

Imaymana qhurakuna tiyan. Kaykuna kanku: mikhunapaq qhura, jampinapaq qhura, k'achachanapaq qhura, saqra qhura, kamaychallinapaq qhura ima.

MIKHUNAPAQ QHURA

Q'UMIRKUNA

SIWULLA

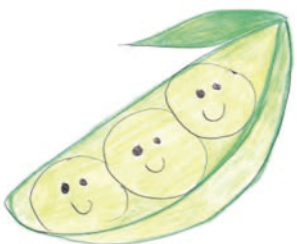
SANAWRYA

TUMATI

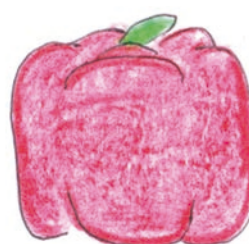
JAWA

ALWIRJA

LUCUTU

LUQUTU
RUQUTU

CHUQLLU

MISK'I PUQUYKUNA

LARANJA

AWARANKU

MANSANA

SANTYA

PLATANU

PIRASA

PHURUTILLA

UWA

TURASNU

JAMPINAPAQ QHURA

KOKA

ANIS

MANSANILLA

KALISTU

K'ACHACHANAPAQ QHURA

T'IKAKUNA

K'ACHA
Q'UMIRKUNA

SAQRA QHURA: Achka kay qhuramanta kay pachapi tiyan. Ichus runakuna, uywakuna ima kay qhurakunata mikhunmanku wañupunkuman.

UTKHU

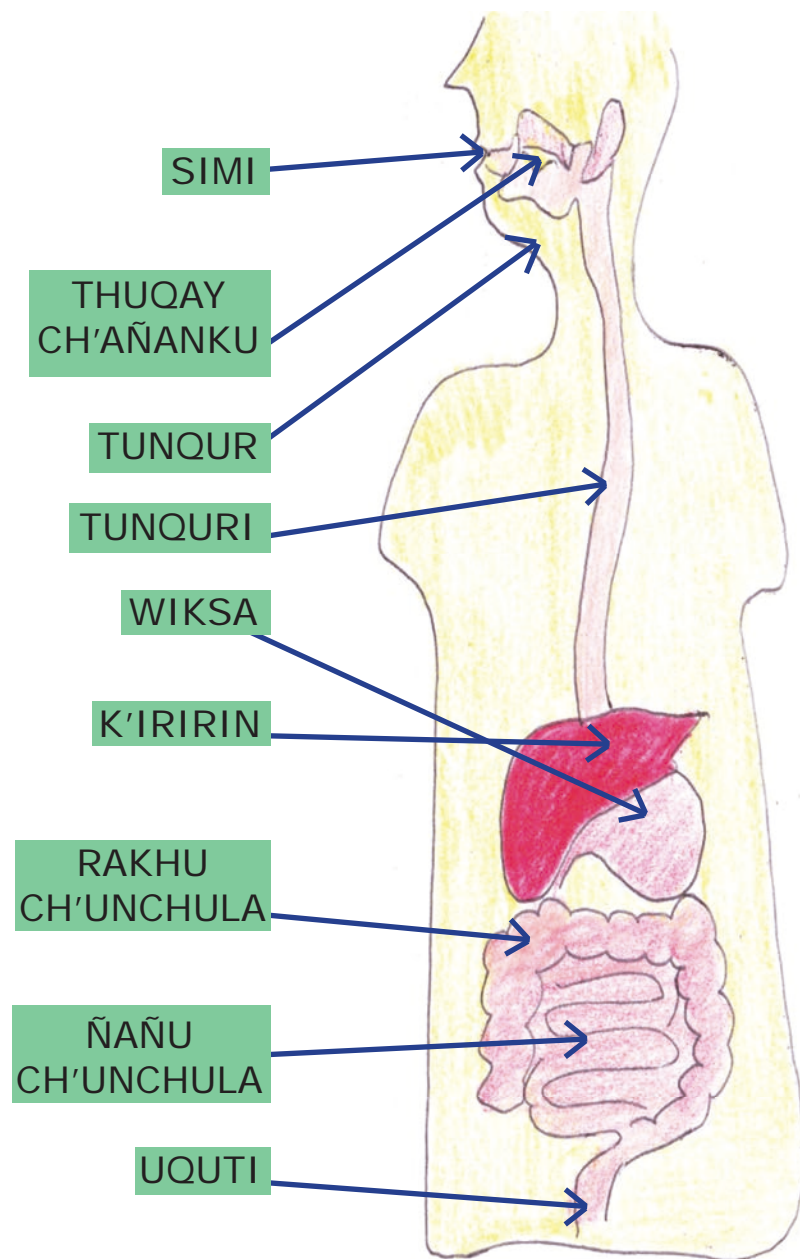
MISMINKU

T'IKAKUNA

Kay qhurakunamanta wak imakunata ruwayta atikun.

MIKHUY LLIKACHAY

MUSUQ SIMIKUNA

1. **Mikhuy Ilikachay:**
Aparato digestivo
2. **Ukhunchiqpi kaq:**
Órgano
3. **Ukhu:**
Cuerpo
4. **Q'alitu:**
Todo
5. **Qallu:**
Lengua
6. **Thuqay:**
Saliva
7. **Thuqay ch'añanku:**
Glándulas salivales

Tukuy runakunaqa ukhunchiqpikunawan kanku. Kaykunaqa sapa runa mikhuptin, kay ukhunchiq kaqkunaqa tukuy runap ukhuta sumaqkunallata qunanpaq q'alitunta kutakiparin. Chay mikhuna puchuqninta uranta wikch'upun.

Mikhuy Ilikachaypi kachkan: simi, thuqay ch'añanku, tunqur, tunquri, wiksa, k'iririn, rakhu ch'unchula, ñañu ch'unchula, uquti ima.

Simi: Kaypi kirukuna, qallu ima kachkan.

Kirukuna : Mikhunata thuqaywan q'aywin.

Qallu: Mikhunata ñawpaqman, qhipaman ima kuyuchin.

Thuqay ch'añanku: Kaypi thuqaywan simipi mikhunata q'awinapaq yanapan.

Tunqur: kayninta mikhunata tunqurikama juraq'amun.

Tunquri: Kayninta mikhunata wiksankama rin.

Wiksa: Kaypi tukuy mikhunata kimsa, tawa phanikama piqtukun, chanta ñaña ch'unchulaman juraq'anpun.

Ñaña ch'unchula: Kayñiqpi mikhunaqa watiqmanta piqturqukun, ichaqa mikhunamanta sumaqkunallata runap ukhupaq jurqhurparin chanta waqkunata rakhu ch'unchulaman juraq'achin.

Rakhu ch'unchula: Kaypi, tukuy mana sumaq mikhunata uqutinta wikch'urparikun.

Mikhuna Ilikachay sumaq kananpaq:

1. Sumaqta mikhunata q'aywina tiyan.
2. Achkha yakuta upyana tiyan.
3. Misk'i puquykunata, q'umir puquykunata ima mikhuna tiyan.

SAMAY LLIKACHAY

SINQASQAKUNA

MUSUQ SIMIKUNA

1. **Samay:** Respirar.
2. **Wayra ch'unqan:** Inspiración.
3. **Wayra phukuq:** Espiración.
4. **Waqta:** Costilla.

TUNQUR

TUNQUR MUQU

JUCH'UY ÑAÑU
SANQ'AR

SANQ'AR

JUCH'UY ÑAÑU
SANQ'AR

SANQ'AR

Kay llikachayqa runata samachin. Sapa runa samaptin wayrata yawarman apan. Runaqa iskay llamk'ayta samaypaq ruwan: wayra ch'unqaq, wayra phukuq.

Wayra ch'unqaq: Kaypi runaqa wayrata surq'anman yaykuchin. Chayta ruwaspaqa, waqtakunata tumpata kuyurparichin.

Wayra phukuq: Kaypi runaqa wayrata surq'anmanta wikch'upunan tiyan.

TIQSIKAMAY, PACHA WAYRA, TUKUY QHURA, TUKUY UYWA, TUKUY PACHAMAMA KAQKUNANTA IMA TIKIPAYAMANTA.

Tikipayapi tiqsikamay iskaypi t'aqasqa kachkan: ura pampa, pata pampa ima. Kaykunaqpi wayq'ukuna, pampakuna ima tiyan.

WAYQ'U

PAMPA

MUSUQ SIMIKUNA

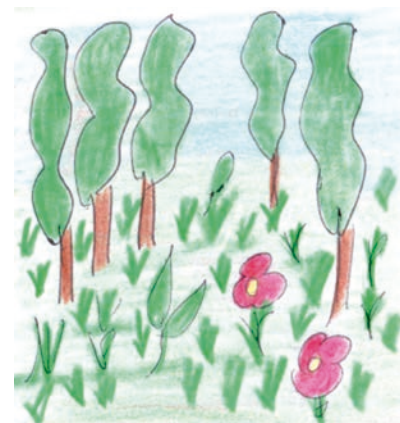
1. **Tiqsikamay:**
Geografía.
2. **Pacha wayra:**
Clima.
3. **Tukuy qhura:**
Flora.
4. **Tukuy uywa:**
Fauna.
5. **Tukuy pachamama kaq:**
recurso natural.
6. **Wayq'u:**
Quebrada.
7. **Muk'i:**
Húmedo.

Q'UÑI

CHIRI

MUK'I

PINU

KALISTU

MULLI

Q'UMIR
PUQUYKUNA

T'IKAKUNA

Tukuy uywa: Tikipayapi imaymana uywakuna tiyan: jatun, juch'uy ima.

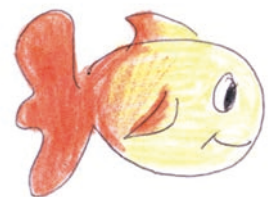
WACA

QUWI

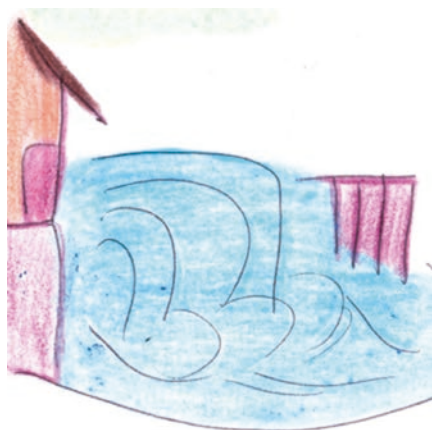

WALLPA

CHALLWA

Tikipayapi achkha t'ikakuna wak llaqtaman apananpaq tiyan. Chay t'ikakunamantam qullqita jap'in. Chantapis Misikuni yaku tiyan, chayñiqmanta tukuy tikipaya runaman yakunta qun.

MISIKUNI YAKU

T'IKAKUNA

LLIMP'IKUNA

Kawsaykunapi imaymana llimp'ikuna tiyan.

Kay jina:

Puka

Yana

Ch'umpi

Q'illu

Anqas

Yuraq

Yuraq anqas

Ch'uwa q'umir

Q'umir

Ch'iqchi

Kulli

Llawlli

Uqi

KAMAYUQKUNA, WAK RUWAQKUNA IMA

Runakunaqa kawsanankupaq llamk'ananku tiyan, chaypaq paykuna juk kamayuq llamk'anapaq kanku. Wakkunaqa mana kamayuqwan juk ruwaykunata ruwaspa llamk'ananku. Kaykuna kankuman:

Kamayuyq

Runa jampiq

Nina wañuchiq

Yachachiq

Taqiq

Amachaq

Suwa jap'iq

Jayt'alli

Umachiq

Wak Ruwaykunawan

Wayk'uchiq

Wasi ruwaq

Ranqhaq

T'anta ruwaq

Pichaq

Llimp'ichaq

T'aqsaq

Ñak'aq

T'ipaq

Llaqlaq

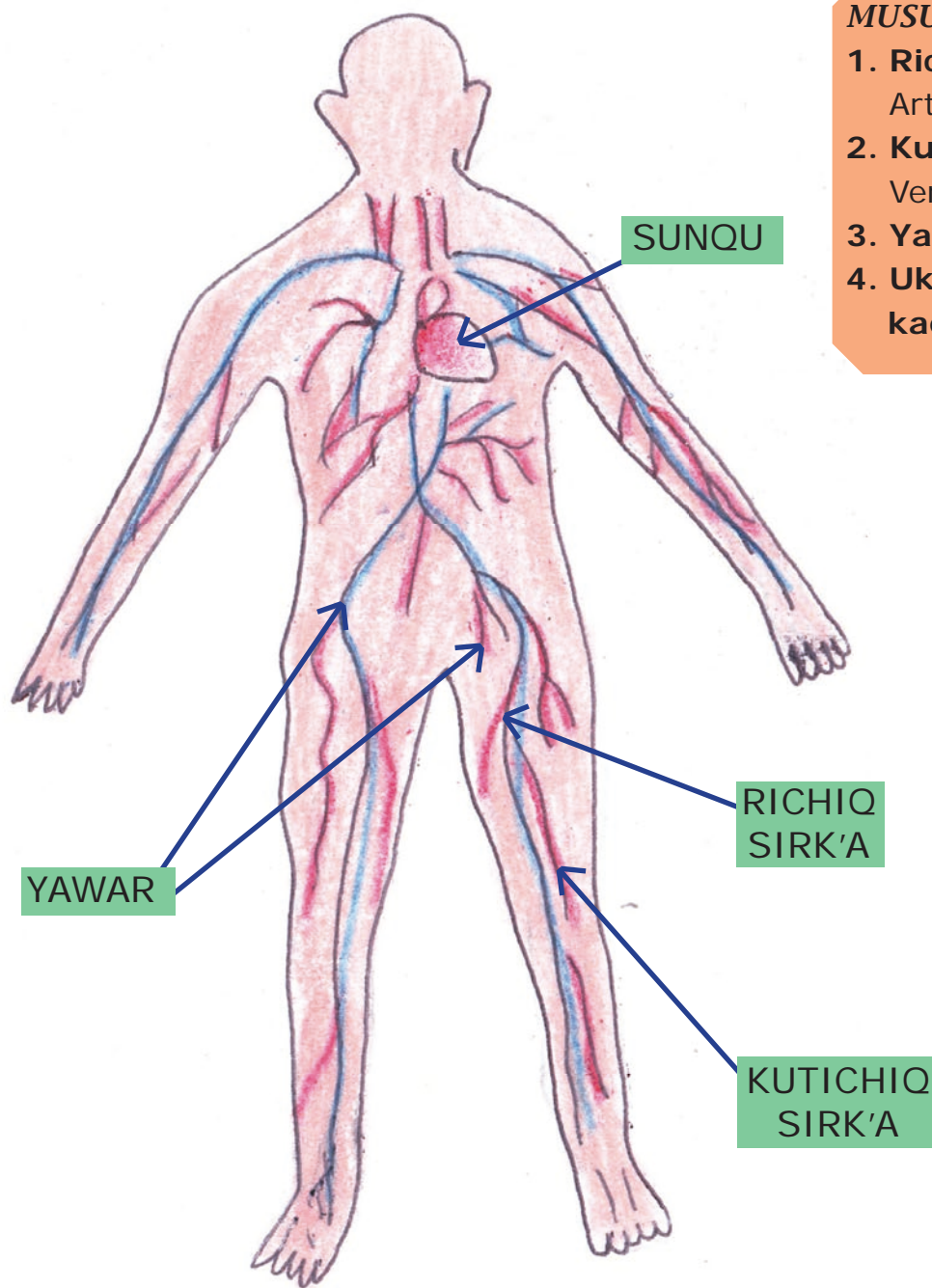

Chakra llamk'aq

Awtu apaq

SIRK'A LLIKACHAY

MUSUQ SIMIKUNA

1. Richiq sirk'a: Arteria.
2. Kutichiq sirk'a: Vena.
3. Yawar: Sangre.
4. Ukhunchikpi kaq: Órganos

Sirk'a llikachayqa yawarwan llamk'an. Chayqa tukuy runap, uywap ima ukhunpi tiyan: umankupi, makikunankupi, chakikunankupi ima. Sunquqa yawarta purichin llamk'aspa. Yawarqa tukuy ukhunchik kaqkunapi purin, chayjinata imatapis mana walliqchu sapa ukhunchikpikunapi kachkan picharparin.

SUNI TUPUKUNA

Kayta juk kitimanta wak kitikama machkha karu kasqanta riqsichiwanichik.

Sunita tupunapaq thatkiwan ruwananchik tiyan.

Thatkiqa "Th" pi juch'uyachikun.

1 th (juk thatki) = 1m (un metro).

MUSUQ SIMIKUNA

1. **Suni:** Medida.
2. **Tupu:** Longitud, largo.
3. **Thatkina:** Metro para medir.
4. **Thatki:** Metro.
5. **Chiqan siqina:** Regla.
6. **Kiti:** Lugar.
7. **Kuraqsapakuna:** Múltiplos.
8. **Sullk'asapakuna:** Submúltiplos.

Kayqa iskayñiqpi t'aqakun: kuraqsapakuna, sullk'asapakuna ima.

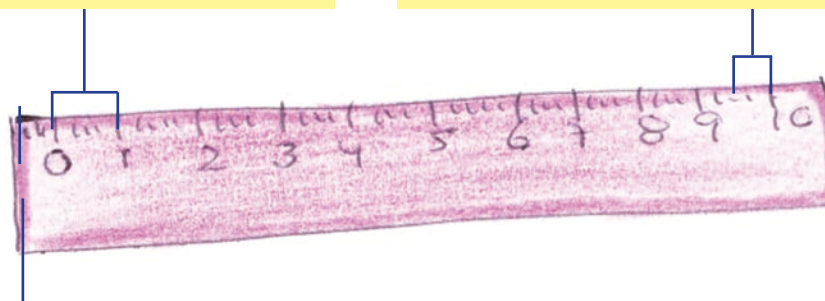
	JUKLLA	JUCH'UYACHISOA	KASQAN
	WARANQA THATKI	Wth	1000 th
Kuraqsapakuna	PACHAK THATKI	Pth	100 th
	CHUNKA THATKI	Chth	10 th
	THATKI	Th	1 th
	CHUNKACHA THATKI	Chth	0.1 th
	PACHAKCHA THATKI	Pth	0.01 th
Sullk'asapakuna	WARANQACHA THATKI	Wth	0.001 th

Tiyan astawan juch'uy suni tupukuna. Kaykuna kanku: Chunkacha thatki, pachaqcha thatki, waranqacha thatki ima.

CHI QAN SI QIN API

Pachakcha thatki (Pth)

Waranqacha thatki (Wth)

Chunkacha thatki (Chth)

QUCHAPAMPAMANTA KAWSAY RUWAY, RUWAYKIPAY IMA

RAYMIKUNA

MAMA URKUPIÑA
RAYMI

Runaqa tusunku
chantapis sumaq
kawsanankupaq
mañanku.

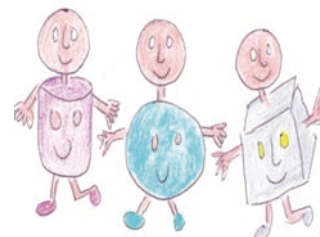
MAMA URKUPIÑA
WASINPI

Kaypitaq
runakunaqa
qullqita rumita
jurqhuspa
mañanku.
Wakkunaqa
juch'uy wasita,
juch'uy awtuta,
juch'uy jallp'ata
ima runaqa
mama
Urkupiñaman
kawsayninkupi

SANTA VERA
CRUZ TATALA
RAYMI

Kay raymipi
pichus mana
wawayuq
kaqkuna
mañakamuq
rinku, chantapis
runaqa
uywakunanmanta
akanta sumaq
kawsanankupaq
q'usñichinapaq
apanku.

CORSO DE
CORSOS RAYMI

Kaypi tusunku
chantapis
yakuwan
pukllanku.

TUSUY

KUEKA

MIKHUNAKUNA

CHICHARRON

Kay mikhunaqa mut'iwan, latanuwan, papawan, khuchi aychawan ima ruwakun.

PAMPAKU

Kay mikhunaqa papawan, kamutiwan, chuqlluwan, wallpa aychaway, khuchi aychawan, waka aychawan, q'alluan ima ruwakun

SILP'ANCHU

Kay mikhunaqa arrusniwan, papawan, aychaywan, runtuwan q'alluan ima ruwakun.

MUSUQ SIMIKUNA

1. Kawsaq ruway:

Costumbre.

2. Ruway:

Tradición.

3. Raymi: Fiesta.

4. Mañay: Pedir.

5. Jallp'a:

Terreno.

6. Q'allu:

Ensalada.

7. Upyana:

Bebida.

UPYANAKUNA

AQHA

TUKUY IMAKUNA

Imatachus mutkhinchik, qhawanchik, uyarinchik, llamirinchik ima chaykuna kachkan. Kaykunaqa sapa juk wakkunamanta mana kikinchi kanku.

SACH'A

LARANJA

CH'USPA

MANA NI IMAKUNAYUQ

TAKIY

UMAYUQ

CHIRI

MUSUQ SIMIKUNA

1. **Tukuy ima:** Materia.
2. **Mutkhiy:** Oler.
3. **Llamiriy:** Saborear.
4. **Wapsi:** Gas.
5. **Alkula:** Alcohol
6. **Llaqhi:** Hoja.
7. **Ruphay:** Quemar
8. **Churki:** Madera
9. **Chhuju:** Oxígeno

Wak jinaman imakunata tukukuptin

Juk kaq ruwakun: jayk'aq imatapis ruphakun. Kayqa iskaypi t'aqakun: Imatachus ruphakun, imatachus ruphachin ima.

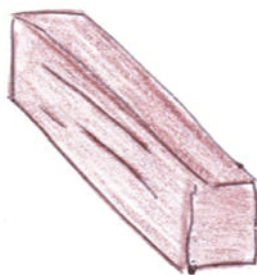
Imatachus ruphaykun: Kaykuna kankuman: Wapsi, alkula, churki, llaqhi wakkuna ima.

WAPSI

ALKULA

CHURKI

LLAQHI

Imatachus ruphachin: Chhuju.

CHHUJU

Iskay kaq ruwakun: Kayñiqpi imatapis iskaypi astawapis ima t'aqakunman. Kay jina: Yakuqa t'impuspa iskayman t'aqakunman: Yawraq wapsi, chhuju ima.

Yaku t'impuspa

KAMAYCHALLIKUSQA MI KHUNAKUNA

Mikhunaqa juk jinata tukuchikun mana millayta ruwakunanpaq.

MISK'I PUQUYKUNA

CH'AKI PUQUYKUNA

MUSUQ SIMIKUNA

1. Kamaychalliy:
Industrializar
2. Tukuchiy:
Convertir
3. Millay ruway:
Podrir

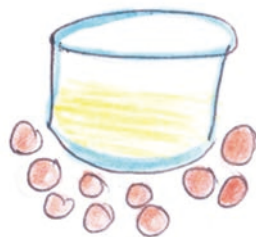
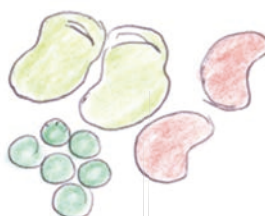
Q'UMIRKUNA

MAWK'AKUNA

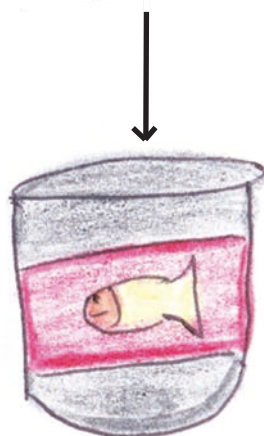
Q'UMIR PUQUYKUNA

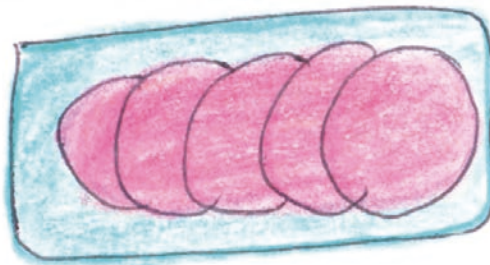
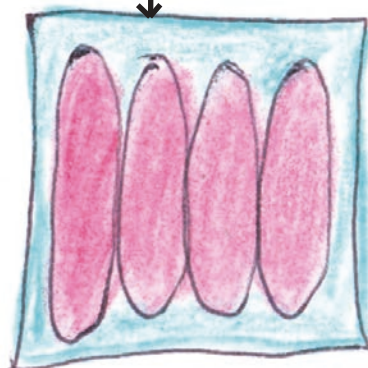
WILLALLI

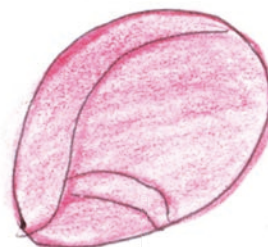
CHALLWA

KHUCHI Aycha

WAKA Aycha

WALLPA Aycha

QHURAKUNAMANTA MIRAY

Qhurakunaqa pampapi kawsanku, kawsaqquna jina paykuna kanku. Paykunaqa paqarinku, wiñanku, miranku, wañunku ima. Kaykunaqa iskayjinata miranku: qhuramanta miray, mujumanta miray.

Qhuramanta miray: Kikin yuranmanta wak qhurakuna llusqsimun. Kayta ñiyta munan llaqhikunamanta, yurakunanmanta, saphikunanmanta ima miranku.

Kay jina:

MUSUQ SIMIKUNA

1. **Qhura:** Planta
2. **Pampa:** Tierra
3. **Llaqhi:** Hoja
4. **Yura:** Tallo
5. **Saphi:** Raiz
6. **Miray:** Reproducción

Sawila

Rosa t'ika

Siwulla

Mujunmanta miray: Kay qhurakunaqa t'ikawan kananku tiyan. T'ikakunaqa qhuraman yanapanku mirananpaq.

Kay jina:

Turasnu t'ika

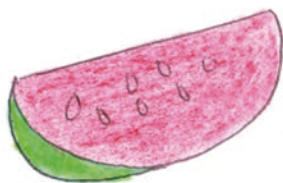

Turasnu muju

QHURAKUNAMANTA MIRAY

Kay mikhunakunaqa runap ukhunta aswan kallpayuq churarparin.

Misk'i puquykuna

SANTYA

PHURUTILLA

TURASNU

LARANJA

AWARANKU

AWARANKU

MANSANA

TURUNJA

PAPAYA

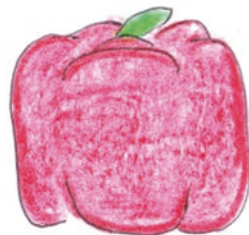

KOKO

Q'umir puquykuna

PEPINO

RUQUTU LUQUTU

TUMATI

BROCOLI

IMAYNATAQ MIKHUNAKUNAMANTA YAKUTA JURQHUSUNMAN

Ñawpaqmanta pacha mana millay mikhunakuna tukunankupaq ch'akichiyta yacharqaku. Tukuy mikhunamanta kimsa rikch'aypi yakuta jurqhusunman: Ch'akisqa, tumpa ch'akisqa, ilawan ch'akisqa ima.

Ch'akisqa: Kayta ruwanapaq, mikhunakunata ruphayman sillp'ata khuchuytawan ch'akichina, chaypitaq yakunta ch'unqanqa.

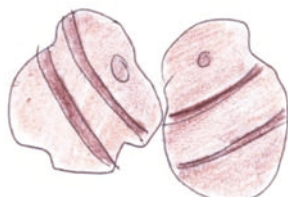
Kay jina:

MUSUQ SIMIKUNA

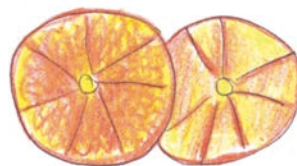
1. **Millay:** Feo
2. **Ch'akichiy:** Hacer secar
3. **Ch'unqay:** Absorber
4. **K'isa:** Seco
5. **Ch'aki:** Seco
6. **T'impuy:** Hervir

K'isa mansana

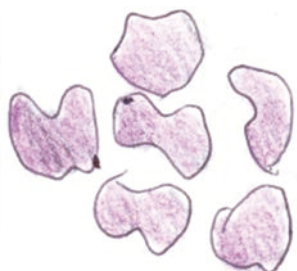
K'isa turasnu

K'isa laraja

K'isa latanu

K'isa uwa

K'isa tumati

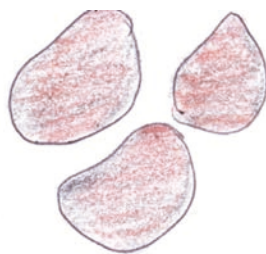
K'isa sanawrya

Ch'aki jawa

Ch'aki sara

Ch'uñu

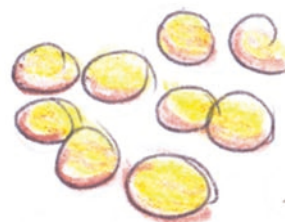
Qawi

Ch'arki aycha

Ch'aki kisu

Ch'aki alwirja

Tumpa ch'akisqa: Kayta ruwanapaq mana q'alitu mikhunakunamanta yakunta jurqhunachu. Kaykunamanta wakkunata ruwayta atikun.

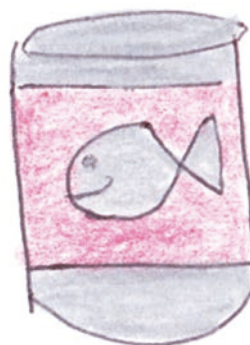
Kay jina:

Tumati t'impusqa

Turasnu misk'i

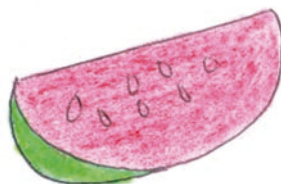
Challwa t'impusqa

Ilawan ch'akisqa: Kayta ruwanapaq mikhunata juk ilaman churana. Chaypi mana q'alitun yakunta llusikapunchu.

Kay jina:

ila aycha

ila santya

ila sanawrya

WASI UYWAKUNA

Kay uywakuna runawan kawsanku. Kaykunaqa kankuman: Mikhunapaq, llamk'achinapaq, wasi qhawanapaq ima

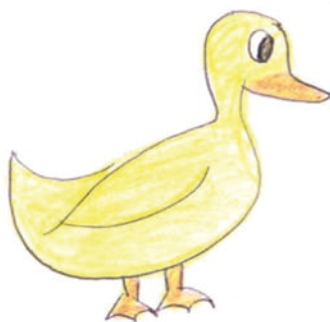
Owija

Karwa

Wuru

Pili

Quwi

K'anka

Waka

Alqu

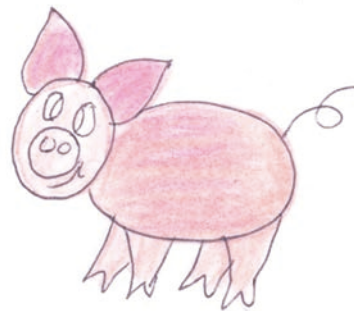
Wicuña

Turu

Wallpa

Khuchi

Kawallu

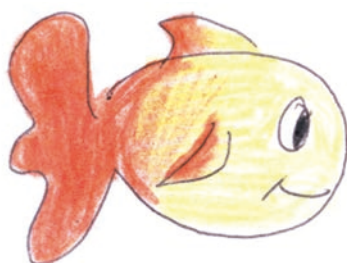
Challwa

Misi

K'ITA UYWAKUNA

Kay uywakuna mana runakunawanchu kawsanku. Paykunalla mikhunata mask'akunku

Challwa

Jukumari

Kusillo

P'isqu

Chini

Atuq

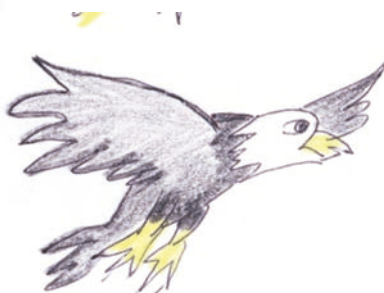
Anas

Jamp'atu

Kuntur

Anka

Uthurunku

Juk'ucha

K'arachupa

Katari

LLASA TUPUKUNA

Kayta imatapis kachun machkha llasayuq kasqanta riqsichin. Llasa tupukunapaq waranqa aqnuwan ruwanayku tiyan.

Kayqa t'aqakun iskayñiqpi: kuraqsapakuna, sullk'asapakuna ima.

	JUKLLA	JUCH'UYACHISQA	KASQAN
	WARANQA AQNU	Wa	1000g
Kuraqsapakuna	PACHAK AQNU	Pa	100g
	CHUNKA AQNU	Cha	10g
	AQNU	A	1g
	CHUNKACHA AQNU	Cha	0,1 g
Sullk'asapakuna	PACHAKCHA AQNU	Pa	0,01 g
	WARANQACHA AQNU	Wa	0,001g

Waranqa aqnuqa "WA" pi juchuyyachikun. Aqnuqa "A" pi.

1kg = 1000 g
1wa = 1000 a

1 kg = 1 wa
Juk waranqa aqnu jak'uta

MUSUQ SIMIKUNA

- 1. Llasa:**
Peso, pesado.
- 2. Ima :**
Objeto.
- 3. Aqnu:**
Gramos.
- 4. Waranqa aqnu:** kilogramo.
- 5. Khuskan:**
Mitad.
- 6. Khuskan khuskanta:**
cuarta (peso).

Tiyan astawan juch'uy llasa tupukuna. Kaykuna kanku: Khuska waranqa aqnu, khuska khuskanmanta waranqa aqnu ima

$\frac{1}{2}$ kg = $\frac{1}{2}$ wa
Khuska waranqa aqnu
waka aychata

$\frac{1}{4}$ kg = $\frac{1}{4}$ wa
Khuska khuskanmanta waranqa aqnu
wallpa aychata

